

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Psikoloji Anabilim Dalı

**12-16 YAŞ ARASI ERGENLERDE KARŞIT
OLMA/KARŞIT GELME BOZUKLUĞU BELİRTİ
ŞİDDETİ, ZORBALIK DAVRANIŞI, DEPRESYON VE
ANNE-BABA TUTUMU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Elif ORTAKAYA

Danışman
Prof. Dr. Nurhan FİSTİKCI

İstanbul – 2024

TEZ TANITIM FORMU

Yazar Adı Soyadı : Elif ORTAKAYA

Tezin Dili : Türkçe

Tezin Adı : 12-16 Yaş Arası Ergenlerde Karşıt Olma/Karşıt Gelme Bozukluğu Belirti Şiddeti, Zorbalık Davranışı, Depresyon ve Anne-Baba Tutumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Enstitü : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : Psikoloji

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : 19.03.2024

Sayfa Sayısı : 77

Tez Danışmanları : Nurhan FİSTİKÇİ

Dizin Terimleri : Ergenlik, ebeveyn, depresyon, akran zorbalığı, zorbalık

Türkçe Özet : Bu çalışmada 12 ile 16 yaş aralığında bulunan çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine geçiş basamağı olan ergenlik döneminin içerisinde bulunan bireylerde genel olarak aileye, toplum normlarına, hayatın düzenine karşı olma, karşıt gelme durumunun nedenleri ve belirtileri ifade edilmekle birlikte zorbalık davranışı ve depresyon durumları incelenmesi amaçlanmıştır.

Dağıtım Listesi : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

İmza

Elif ORTAKAYA

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Psikoloji Anabilim Dalı

**12-16 YAŞ ARASI ERGENLERDE KARŞIT
OLMA/KARŞIT GELME BOZUKLUĞU BELİRTİ
ŞİDDETİ, ZORBALIK DAVRANIŞI, DEPRESYON VE
ANNE-BABA TUTUMU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Elif ORTAKAYA

Danışman
Prof. Dr. Nurhan FİSTİKCI

İstanbul – 2024

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin/dönem projenin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez/dönem projesi olarak sunulmadığını beyan ederim.

Elif ORTAKAYA

.../.../2024

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Elif ORTAKAYA' nın "12-16 Yaş Arası Ergenlerde Karşıt Olma/Karşıt Gelme Bozukluğu Belirti Şiddeti, Zorbalık Davranışı, Depresyon ve Anne-Baba Tutumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Psikoloji Anabilim Dalı Psikoloji Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. Nurhan FİSTİKCI
(Danışman)

Üye

Doç. Dr. Alişan Burak YAŞAR

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Fatih BAL

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.... / / 2024

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ
Enstitü Müdürü

ÖZET

Gerçekleştirilen bu çalışmada 12 ile 16 yaş aralığında bulunan çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine geçiş basamağı olan ergenlik döneminin içerisinde bulunan bireylerde genel olarak aileye, toplum normlarına, hayatın düzenine karşı olma, karşıt gelme durumunun nedenleri ve belirtileri ifade edilmekle birlikte zorbalık davranışı ve depresyon durumları incelenmiştir. Çalışmada ergenlerde görülen söz konusu durumların anne ve babaların tutumlarıyla ilişkisinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Çalışma kapsamında 12-16 yaş arasındaki 202 ergenle bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışmadan elde edilen veriler SPSS 22.0 (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı) nicel analiz programı ile analiz edilmiştir.

Çalışma sonucunda 13 yaşındakilerin sözel zorbalık, eğlence amaçlı zorbalık, duygu zorbalığı, anne koruyucu-istekçi tutum ve baba koruyucu-istekçi tutum ortalamalarının daha yüksek olduğu; erkeklerin sözel zorbalık, eğlence amaçlı zorbalık, duygu zorbalığı ve baba otoriter tutum ortalamalarının daha yüksek olduğu; 0-11400 TL arası geliri olanların Kutcher ergen depresyonu ölçeği skorlarının daha yüksek olduğu ve zorbalık ile depresyon, zorbalık ile karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu belirti düzeyi arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı; depresyon ile karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu belirti düzeyi arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma sonucunda depresyonun, zorbalık ve karşıt olma/karşı gelme ile ilişkisi olduğu belirlendiğinden bu sorunlara yönelik tedavi ve çalışmaların artırılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, ebeveyn, depresyon, akran zorbalığı, zorbalık

SUMMARY

In this study, the causes and symptoms of being against the family, social norms, and the order of life in adolescents between the ages of 12 and 16, which is the transition from childhood to adulthood, and bullying behaviour and depression were examined. In the study, it was aimed to evaluate the relationship between the aforementioned situations seen in adolescents and the attitudes of mothers and fathers.

Within the scope of the study, a questionnaire study was conducted with 202 adolescents between the ages of 12-16. The data obtained from the study were analysed with SPSS 22.0 (Statistical Program for Social Sciences) quantitative analysis programme.

As a result of the study, 13-year-olds had higher averages of verbal bullying, recreational bullying, emotional bullying, mother protective-demanding attitude and father protective-demanding attitude; boys had higher averages of verbal bullying, recreational bullying, emotional bullying and father authoritarian attitude; Those with an income between 0-11400 TL had higher scores on the Kutcher adolescent depression scale, and there was a moderately significant positive relationship between bullying and depression, bullying and oppositional defiant disorder symptom level, and a moderately significant positive relationship between depression and oppositional defiant disorder symptom level.

As a result of the study, it was determined that depression was associated with bullying and oppositional behaviour, so it is necessary to increase the treatment and studies on these problems.

Keywords: Adolescence, parent, depression, peer bullying, bullying

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
SUMMARY	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	v
TABLolar LİSTESİ.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM GENEL BİLGİLER

1.1. Ergenlik Dönemi	2
1.1.1. Ergenliğin Tanımı	2
1.1.2. Ergenlik Döneminin Özellikleri.....	3
1.1.3. Ergen ve Aile İlişkileri	9
1.1.4. Ergenlik Kuramları	11
1.2. Anne-Baba Tutumu.....	17
1.2.1. Anne- Baba Tutumu Tanımı	17
1.2.2. Anne-Baba Tutum Kuramları	17
1.2.3. Anne- Baba Tutumunu Etkileyen Unsurlar.....	21
1.2.4. Anne-Baba Tutumunun Ergenlik Dönemine Etkileri	23
1.3. Akran Zorbalığı.....	31
1.3.1. Zorbalığın Tanımı	31
1.3.2. Akran Zorbalığının Tanımı	31
1.3.3. Akran Zorbalığının Nedenleri	32
1.3.5. Akran Zorbalığının Ergenler Üzerindeki Sonuçları.....	36
1.3.6. Akran Zorbalığı ile Ebeveyn Tutumu	38
1.4. Depresyon	39
1.4.1. Depresyonun Tanımı.....	39
1.4.2. Depresyonun Tanısı ve Belirtileri	39
1.4.3. Depresyonun Tedavisi.....	40
1.4.4. Ergenlerde Depresyon.....	41
1.4.5. Depresyon Kuramları	43

İKİNCİ BÖLÜM
İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar.....	45
2.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YÖNTEM

3.1 Araştırmanın Deseni.....	48
3.2. Evren ve Örneklem	48
3.3. Veri Toplama Aracı.....	49
3.3.1. Anne Baba Tutum Ölçeği	49
3.3.2. Kutcher Ergen Depresyonu Ölçeği	49
3.3.3. Zorbalık Davranışı Eğilimi Ölçeği.....	50
3.3.4. Karşıt Olma Karşı Gelme Derecelendirme Ölçeği- Çocuk Formu	50
3.4. Verilerin Analizi.....	50

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BULGULAR

TARTIŞMA ve SONUÇ	62
KAYNAKÇA	67

KISALTMALAR

- BDT** : Bilişsel Davranışçı Terapi
- CBASP** : Cognitive-Behaviorial Analysis System of Psychotherapy
(Bilişsel-Düşünsel Analiz Psikoterapi Sistemi)

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Piaget'in bilişsel gelişim evreleri	16
Tablo 2. Baumrind'in ebeveyn tutumuna ilişkin sınıflaması	20
Tablo 3. Maccoby ve Martin'ın iki boyutlu bakış açısı modeli	21
Tablo 4. Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği	51
Tablo 5. Araştırmanın normallik analizi	52
Tablo 6. Katılımcıların demografik bilgilerinin dağılımı	53
Tablo 7. Katılımcıların yaşlarına göre zorbalık, anne-baba tutumu, depresyon ve karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu skorlarının karşılaştırılması.....	53
Tablo 8. Katılımcıların cinsiyetlerine göre zorbalık, anne-baba tutumu, depresyon ve karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu skorlarının karşılaştırılması.....	56
Tablo 9. Katılımcıların gelirlerine göre zorbalık, anne-baba tutumu, depresyon ve karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu skorlarının karşılaştırılması.....	57
Tablo 10. Zorbalık, anne-baba tutumu, depresyon ve karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu arasındaki ilişki	60

ÖNSÖZ

Gerçekleştirilen bu çalışmada 12 ile 16 yaş aralığında bulunan çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine geçiş basamağı olan ergenlik döneminin içerisinde bulunan bireylerde genel olarak aileye, toplum normlarına, hayatın düzenine karşı olma, karşıt gelme durumunun nedenleri ve belirtileri ifade edilmekle birlikte zorbalık davranışı ve depresyon durumları incelenmiştir. Çalışmada ergenlerde görülen söz konusu durumların anne ve babaların tutumlarıyla ilişkisinin değerlendirilmesi üzerine yapılmıştır.

Bu çalışmaların gerçekleştirilmesindeki destek ve katkılarından dolayı danışmanım Prof. Dr. Nurhan FİSTİKCI' ya teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmam süresince yanımda olan aileme özellikle de sevgili anneme ve babama teşekkürü bir borç bilirim. Hayatımın her alanında olduğu gibi, tez çalışmamı hazırlarken de her aşamada bana yardımcı olan sevgili eşim Veysi ORTAKAYA'ya sonsuz teşekkür ederim.

Elif ORTAKAYA

GİRİŞ

Araştırmanın Amacı

12 ile 16 yaş arasında bulunan ergen bireylerin aileye, toplum normlarına, hayatın düzenine karşı olma, karşıt gelme durumları, depresyon düzeyleri, zorbalık davranışlarının açıklanması ve bu tutumların anne ve babanın tutumları ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın Önemi

Bireyin benlik oluşumunda en derin izleri bırakan ergenlik dönemi, çocukluktan yetişkinliğe geçiş evresi olması bakımından da fazlasıyla önem taşımaktadır. Bu dönemde bireylerin kendilerini, çevrelerini doğru algılayabilmeleri ve kendi fikirlerini bir zemine yerleştirebilmeleri önem taşımaktadır. Bununla birlikte birey hayata geldiği ilk andan itibaren ailesini gözlemler ve onun gibi davranır. Bu şekilde zaman içerisinde biriktirdikleri ile karakteri ve davranışları şekillenir. Bu açıdan çocuğun aileden edindiği tutumlar, özellikle de ergenlik dönemi gibi çalkantılı bir süreçte, ailenin desteği ve tutumları önem taşımaktadır. Çalışmada bu hassas dönemde meydana gelen olumsuz durumlarda anne ve babaların tutumlarının incelenmesi açısından önem taşımaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma 12 ile 16 yaş aralığındaki ergen bireyler ile sınırlı tutulmuştur. Çalışma kesitsel bir araştırma olup örneklem seçiminde hazırda örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

1.1. Ergenlik Dönemi

1.1.1. Ergenliğin Tanımı

Latince *adolescere* kelimesinden türeyen ergenlik terimi, büyüme ve olgunlaşma sürecini ifade etmektedir. Ergenlik, ergenliğin başlangıcıyla başlayan ve yetişkinliğe ulaşana kadar uzanan, biyoloji (fizyoloji), psikoloji (zihinsel ve duygusal refah) ve sosyal dinamikler alanlarında dikkate değer dönüşümlerin ve ilerlemelerin gerçekleştiği bir geçiş aşamasıdır. Endüstriyel kültürlerde ergenliğin uzaması eğilimi vardır ve bu da uzun bir süre boyunca ebeveyn desteğine olan ihtiyacın artmasına neden olur (Yazgan İnanç vd., 2007, s. 231). Bu mantıktan dolayı ergenlik dönemindeki yas evrelerinin süresi ülkelere göre farklılık göstermektedir. Çocukluk ve gençliğin hem fiziksel hem de ruhsal nitelikleri kapsayan gelişim aşamaları, insan varoluşunun sonraki yetişkinlik ve olgunluk aşamaları üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Bu etki, bilginin kademeli olarak toplanması, çeşitli deneylerin yapılması ve farklı deneyimlerin kazanılması yoluyla kendini göstermektedir. Göz önünde bulundurulmuş konu gençlik dönemidir ve özellikle ergenlik öncesi dönemdeki telkin edilebilirliğe ve bunu takip eden ergenlik başlangıcına odaklanılmaktadır. Söz konusu dönem gençlik çağı; önerinlik (buluş öncesi); erinlik (buluş); ergenlik; önerişkinlik (olgunluk öncesi) gibi birbirinden kesin belirtiler ve sınırlarla ayrılamayan dönemleri kapsamaktadır (Köknel, 2001, s. 168).

Ergenlik dönemi tipik olarak yaklaşık 12 yaş ile 17-18 yaş arası olup, fiziksel büyümenin durduğu döneme denk gelir. Ergenler, yetişkinliğe geçiş aşamasında çeşitli gelişimsel dönüm noktalarından geçerler. Bunlar arasında cinsel olgunluğa ulaşmak, ailesinden bağımsız, ayrı bir kişisel kimlik oluşturmak ve geleceğe hazırlık yapmak yer almaktadır. Ancak genç bireylerin, ailelerine bağımlılık ile bağımsızlık arayışı arasındaki hassas dengede gezinirken bir iç mücadele ve belirsizlik dönemiyle karşılaşmaları alışılmadık bir durum değildir (Rita vd., 1995, s. 125).

1.1.2. Ergenlik Döneminin Özellikleri

Ergenlik ayrı ve önemli bir gelişim aşamasıdır. Bir yandan heyecan verici, canlandırıcı ve harekete geçirici olsa da diğer yandan vücutta bazı değişiklikler meydana geldiğinden endişe verici bir dönem olabilir. Ergenlik hem evrensel hem de kültürel özellikler sergiler.

Ergenlik, bedensel değişikliklerin meydana gelmesiyle karakterize edilen, evrensel olarak gözlemlenen bir olgudur. Ergenlik deneyimi, ait olduğu kültürel çerçeveye ve ortaya çıktığı tarihsel döneme bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. Ergenlerden beklenen davranışlar ve sosyal sorumluluklar da dahil olmak üzere beklentiler, farklı zamansal ve kültürel bağlamlarda önemli farklılıklar göstermektedir (Araz, 2003).

Erken ergenlik döneminde cinsel olgunlaşmanın başlamasıyla birlikte yeni psikolojik özellikler ve davranışlar ortaya çıkmaya başlamaktadır. Bu gelişim evresinin ilk aşamalarında bireyler duygusal durumlarında hızlı dalgalanmalar sergileme, yüksek otorite arzusu gösterme, coşku artışı yaşama, aktif olarak yeni deneyimler arama, yaratıcı düşünme, hızlı tepki verme, sorunlara karşı şikâyetlerini dile getirme eğilimindedirler. Yerleşik düzenlemelere sahip olan, kendilerine tanınan hakları yetersiz algılayan, ebeveyn uyarılarını dikkate almayan ve ebeveyn figürlerini kolaylıkla eleştirel değerlendirmeye girişen çocuklardır. Ergenin karşı cinse, fiziksel görünümüne, giyime, özerkliğe dair merakı artmaya başlamaktadır. Bu dönem boyunca paradoksal ve tutarsız duygusal ve davranışsal özelliklerin varlığı, yaygın olarak normal kabul edilmektedir. Ergenlerin yaşadığı psikolojik sıkıntı, yaşadıkları hızlı fiziksel ve cinsel değişimlere hazırlıklı olmamalarından ve bu dönüşümlere uyum sağlama çabalarından kaynaklanabilir. Bu dönemde ergenlerde olumlu gelişmeler gözlemlenebilir.

Bu gelişmeler şu şekildedir (Yörükoğlu, 1998, s. 375-380):

- Soyut kavramlarının daha iyi anlaşılması
- İlgi alanlarının genişlemesi
- Meslek ile ilgili konulara eğilim
- Başarılı olmak için çabalama
- Toplumsal olaylara karşı ilgi duyma
- Gözlem yeteneğinde güçlenme
- Coşkulu olma
- Duygu ve düşüncelerin inanç ile savunulması
- Haksızlıklara karşı acımasız olmak

Ergenlik döneminde görülen hızlı fiziksel ve cinsel olgunlaşma, ergenler için uyum açısından zorluklar yaratır ve duygusal durumlarında, davranışlarında ve tutumlarında dikkate değer değişikliklere yol açmaktadır. Ergenlerin davranışları, aşk, coşku, neşe, karamsarlık, can sıkıntısı, kararsızlık, huzursuzluk ve yalnızlık ihtiyacı gibi bir dizi duyguyu kapsayan duygusal deneyimlerinin bir yansıması olarak hizmet edebilir. Kadınlarda genellikle 14-16, erkeklerde ise 15-17 yaşları arasında gerçekleşen orta ergenlik döneminde bireyler, devam eden ergenlik süreçleri ve sonrasındaki farklılaşmadan kaynaklanan birçok zorlukla karşılaşabilirler. Ergenliğin ilerleyen aşamalarında, bireyler, davranışlarında daha fazla denge sergileme ve problem çözme konusunda daha olgun bir yaklaşım geliştirme eğilimindedir. Ergenlerin olgun davranışlarının ebeveynlerin müdahaleciliğinde azalmaya ve ergenlerde duygusal sakinliğin artmasına katkıda bulunduğu gözlemlenmektedir (Kulaksızoğlu, 2001, s. 129-130).

Gelişim teorisi alanında öne çıkan isimlerden biri olan Havighurst, ergenlik dönemi boyunca ortaya çıkan toplumsal ve bireysel gereksinimleri kapsayan psikososyal bir çerçeve oluşturmuştur.

Havighurst, bir ergenin fiziksel, sosyal ve bilişsel olgunluk döneminde gerçekleştirmeye çalışması gereken sekiz yaşam görevini şu şekilde sıralamıştır (Gander ve Gardiner, 2001, s. 440):

1. Bedensel özelliklerini kabul etme ve bedeni etkin olarak kullanabilme.
2. Kadın veya erkek toplumsal cinsiyet rolünü kazanma.

3. Her iki cinsten yaşıtlarla yeni ve daha olgun ilişkiler geliştirme.
4. Ebeveynlerden ve diğer yetişkinlerden duygusal olarak bağımsızlaşma.
5. Bir mesleğe hazırlanma
6. Evliliğe ve aile kurmaya hazırlanma.
7. Toplumsal sorumluluklar isteme ve gerçekleştirme.
8. Davranışları yönlendiren ahlak sistemine ve değerler grubuna sahip olma.

Ergenlerin motivasyon ve davranış kalıplarının ardındaki temel itici güç onların psikolojik ihtiyaçlarına atfedilebilir. Ergenlik döneminde kabul edilme arzusu, başarı arayışı, sevilme ve beğenilme özlemi ve onay alma arzusu tarafından yönlendirilir. Ayrıca ergenler bir sosyal gruba ait olma duygusu ararlar ve sıklıkla hayran oldukları bireyleri taklit etmeye çalışırlar. Destek, koruma ve teşvik için başkalarına güvenebilirler ancak ergenler aynı zamanda özerk kararlar alarak bağımsızlıklarını savunmaya da çalışırlar. Zorlukların ve engellerin üstesinden gelmek, onların başkalarını etkilemelerine ve böylece farklı bir birey olarak kimliklerini oluşturmalarına olanak tanır. Sonuçta, kendini gerçekleştirme ve anlama, kişisel büyüme ve gelişimleri için çok önemlidir (Bayraktar, 2007, s. 158).

Ergenlik dönemindeki bilişsel gelişim süreci önemli zorluklar doğurur. Son zamanlarda yapılan araştırmalar, ergenlerin beyinlerinin devam eden nöroenez, yeni beyin hücrelerinin üretimi sergilediğini ve aynı zamanda kullanılmayan sinir bağlantılarını seçici olarak ortadan kaldırma süreci olan sinaptik budama işlemine katıldığını ortaya çıkarmıştır. Manyetik rezonans görüntüleme (MRI) çalışmaları, ergen beynindeki çevresel girdilere yanıt olarak farklı bölgelerin aktivasyon modellerinin yanı sıra çeşitli bilişsel görevler sırasında devreye giren spesifik bölgeler hakkında bilgi sağlamıştır. Ergenliğin son aşamasında, birkaç yıldır devam eden bilişsel gelişim ve olgunlaşmanın doruk noktasıyla karakterize edilen resmi ve tipik bir süreç gerçekleşir.

Bu noktada bireyler, başkalarının düşüncelerini analiz etme, eleştirel düşünme yeteneği sergileme, problem çözme becerisine sahip olma, sosyal beceriler geliştirme, ahlaki muhakemeyi geliştirme, empati geliştirme ve dürtü kontrolü yapma olanağı sağlayan soyut bir düşünme çerçevesine sahiptir (Gül ve Güneş, 2009, s. 84).

Ergenlerin yaşadığı bilişsel dönüşümlerin onların psikolojik gelişimleri ve sosyal etkileşimleri üzerinde geniş kapsamlı etkileri vardır. Ergenlik dönemindeki bilişsel genişlemenin etkisi, ergenlik dönemindeki fizyolojik değişiklikler kadar dikkat çekici ve önemlidir; gencin gelişimini ve davranışını etkiler. Ergenlik, çevreyle ilgili çıkarımlar yapmayla ilgili karmaşık bilişsel yeteneklerin kazanılması ve geliştirilmesi için çok önemli bir dönem olarak hizmet ettiğinden, olgunlaşma sürecinde önemli bir aşama olarak kabul edilebilir (Steinberg, 2007, s. 250). Ergenlik döneminde bireyler somut düşünceden soyut düşünceye doğru bilişsel bir geçiş yaşamaktadır. Sonuç olarak ergenlerde dış dünya algısı da dönüşüme uğramakta, onları sorgulama ve olayları farklı açılardan inceleme sürecine sevk etmektedir. Bu dönem, iç gözlem ve eleştirel düşünmenin arttığı, tartışmacı eğilimlerin, idealist inançların ve eleştiri eğiliminin gelişmesine yol açan bir dönemdir (Avcı, 2006, s. 41).

Nispeten uzun ve adil bir davranış süresinin ardından çocuk, “ergenlik” olarak bilinen, istikrarsızlık ve düzensizlik ile karakterize edilen bir geçiş aşamasını yaşamaktadır. Ergenlerin duygusal dünyasındaki paradoksların varlığı çok dikkat çekmektedir. Üstelik yalnızlık deneyimine bir haz duygusu eşlik ederken aynı zamanda bir kolektifin parçası olma arzusu da barındırmaktadır. Ayrıca yetişkinlerin desteğine güvenerek onları küçümseme eğilimi de vardır. Üstelik korku ve umutsuzluk duygularına rağmen geleceğe yönelik coşkulu bir yönelim vardır. Çelişkili doğalarıyla karakterize edilen bu duygular, bu gelişim evresinin dikkat çeken yönleridir (Yavuzer, 2007, s. 268-269). Ergenin toplum içinde kişilerarası etkileşimlerinin oluşması, erken gelişim yıllarında edindiği bilgi ve becerilere bağlıdır. Kişilerarası iletişimde sevgi ve saygının ön planda olduğu bir aile ortamında büyüyen çocuğun, daha geniş toplumsal bağlamda başkalarıyla etkileşimde bulunurken bu ilişkiyel nitelikleri de göstermesi muhtemeldir (Avcı, 2006, s. 42).

Ergenlik dönemi boyunca bireyler çevreleriyle öncelikle duygular alanından kaynaklanan etkileşimler kurarlar. Ergenler inançları kolayca benimsemeye, bağlanmaya, hızlı romantik duygular yaşamaya ve daha sonra bu tür ilişkilerden nispeten kolaylıkla ayrılmaya eğilimlidirler.

Bu yoğun duygu durumu içinde her açıdan kendine yetme algısı gelişir. Bir yandan birey yetişkinliğe geçiş isteğini dile getirirken, diğer yandan yetişkinlere özgü bilişsel yeteneklere sahip olduğu inancını taşır. Birey, algıladığı yeterlilik eksikliği ve kontrol eksikliğini bir sonucu olarak huzursuzluk yaşar. Birey, önceki deneyimlerine

ve gelişiminin ilk aşamalarına ilişkin tüm çağrışımları ve anıları ortadan kaldırmak ister. Birey, sosyal kabul, ayrıcalık ve tanınma arzusunu ifade ederken, aynı zamanda kendisini ailevi yükümlülüklerden ve bununla bağlantılı baskılardan uzaklaştırma ihtiyacını da barındırır. Kılık kıyafeti, sözlü iletişimi, programlı geliş ve gidişleri, kişisel tercihleri ve bireysel arzuları ile ilgili konularda her türlü müdahaleye karşı güçlü bir nefret duyar. Söz konusu birey kendisine verilen yükümlülüklerden aktif olarak kaçarken, aynı zamanda ek sorumluluklar üstlenme isteği de bulunmaktadır (Köknel, 1970, s. 30).

Ergenlik döneminde duygusal ve davranışsal kalıplardaki dalgalanmaların yanı sıra bilişsel yeteneklerde de kayda değer ilerlemeler görülmektedir. Soyut kavramların daha yüksek düzeyde anlaşılmasını ve uygulanmasını gösterir. Bireyin ilgi alanı genişletilir ve gelecekteki kariyer yoluna ilişkin konulara özellikle vurgu yapılır. Kendini ve başkalarını gözleme kapasitesinin yanı sıra eyleme, başarıya ve kendini doğrulamaya yönelik artan eğilim de dahil olmak üzere belirli kapasiteler ön plana çıkmaktadır (Avcı, 2006, s. 42).

Aile yapısı sosyal gelişimden etkilenir. Geniş ailelerde çözülme eğilimi artarken, yalnızca ebeveynler ve çocuklardan oluşan çekirdek ailelerin yaygınlığı da artmaktadır. Çağdaş ergen grubu, kırsal bölgelerde bulunan ailelerinden ayrılma ve kent merkezlerine taşınma eğilimi göstermektedir. Yörükoğlu'na (2000, s. 45) göre bu bireyler, kendi kültürel gelenek ve göreneklerine yabancı olan yeni bir çevreye uyum sağlama sürecini başlatırken, aynı zamanda becerilerinin tanınmaması ve değer verilmemesi sorunuyla da karşı karşıya kalmaktadır. Gençlik demografisi, ergenlik dönemini kapsayan bir toplumda oldukça dinamik bir bileşendir. Bu özel alan toplumsal algı açısından en büyük zorluğu oluşturmaktadır. Bu kolektif aynı zamanda topluluğun önümüzdeki yörüngesini ve canlılığını da simgelemektedir. Genç nüfus ve aile yapısı, toplumsal sorunların çözümünde ve devletler için kısa, orta ve uzun vadede sürdürülebilir bir gelecek kurulmasında önemli faktörler olarak değerlendirilmektedir. Aile ve toplum araştırmalarında ergenler gözden kaçırılmaması gereken önemli bir kesimi temsil etmektedir (Şen, 2011, s. 90).

Kimliğin keşfi ergenlik döneminde doğal bir gelişimsel süreçtir. Ergenler, eş zamanlı olarak toplumsal normlara uyma ve toplum tarafından tanınma arzusunu yaşarken, bir yandan da eşsiz bireyler olarak kabul edilme arayışındadırlar. Ergenin bireyselleşme süreci hem aile hem de okul ortamının sergilediği hoşgörülü

yaklaşımından etkilenebilir. Aileleri ve eğitim kurumları tarafından kabul görmeyen ergenler, ailelerinin ve toplumun değerlendirci görüşlerine karşı daha yüksek bir duyarlılık sergileyebilirler. Bu durum uyumsuz davranışlara yönelme şeklinde ortaya çıkabilmekte ve sonuçta bu ergenlerde sorunlu eğilimlerin ortaya çıkmasına neden olabilmekte, bu durum hem ailesel hem de toplumsal bağlamları açısından olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir (Avcı, 2006, s. 43).

Kuşak çatışması ergenlik döneminde de ortaya çıkma potansiyeline sahiptir. Yaşlı nesil, geleneksel uygulamalara ve hayata dair geleneksel bakış açılarına güçlü bir şekilde bağlı kaldıklarından, yeni gelişmeleri özümseme konusunda zorluklarla karşılaşmaktadır. Sonuç olarak, ergenlerin zıt davranışlarını tuhaf olarak algırlar ve çoğu zaman çocuklarını kendi benliklerinin yansımaları ve kopyaları olarak görürler. Bununla birlikte yeniliği benimseme eğilimi olan ergenlerin, değişimin hızlı hızına uyum sağlama konusunda daha başarılı oldukları gözlemlenmiştir. Ancak bu gelişim evresi boyunca bireyler özerkliklerini savunmaya çalışmakta ve isyan eylemlerine girişmekte, dolayısıyla önceki neslin savunduğu geleneksel normları reddetmektedirler (Yörükoğlu, 2000, s. 390).

İnsanların ahlaki gelişimini aydınlatmak amacıyla gelişim dönemleri boyunca çok sayıda fikir yaratılmıştır. Çeşitli teoriler içinde en yaygın tanınanlar arasında psikanalitik teori, sosyal öğrenme teorisi ve ayrıca Piaget ve Kohlberg'in ahlaki gelişim hakkındaki görüşleri yer almaktadır. Bahsedilen teoriler, bireylerin ahlaki gelişiminin gidişatına ve belirleyicilerine ilişkin çeşitli perspektifleri kapsamaktadır. Ergenlik döneminde ahlaki gelişim bağlamında ahlaki idealler aktarılarak ergenin benliğine entegre edilir ve bu, onun ahlaki bilgisine katkıda bulunmaktadır. Açıklığa kavuşturmak gerekirse ergenlik, bireylerin kişisel değer sistemlerinin farkına vardıkları gelişim aşamasıdır. Ergenlik döneminde ahlakın benimsenmesi, bireylerin dengeli bir ahlaki bakış açısı geliştirip geliştirmeyeceğini veya toplumsal otoriteye dayalı geleneksel değer yargılarına uyup uymayacağını belirleyen çeşitli faktörlerden etkilenir. Bu özel ortamda, zamanın belirli ahlaki düzenlemelerinin yerini daha geniş ve dini odaklı ahlaki ilkeler almaktadır (Koç, 2004, s. 236).

Herhangi bir toplumsal bağlamda, “doğruya karşı yanlış” ve “iyiye karşı kötü” gibi ahlaki ayrımları belirleyen ve bunların toplumsal olarak bir arada yaşamanın temel ön koşulu olarak bireyler arasında yayılmasını gerektiren normlar ve düzenlemeler vardır. Davranışın iyi ya da kötü olarak sınıflandırılmasına ilişkin birçok bakış açısı

olsa da bu bakış açıları bireyler, toplumlar ve hatta farklı dönemler arasında farklılık gösterebilmektedir. Ancak toplumda kalıcı ahlaki ilkelerin varlığına dair yaygın bir inancın olduğu da ileri sürülmektedir. Bu bağlamda ahlaki normlar, belirli bir toplumdaki bireylerin davranış ve eylemlerini yöneten düzenlemeleri ifade etmektedir. Bu kurallar, toplumsal düzenin sağlanması için gerekli olan adalet ve eşitlik gibi temel ilkelerle uyumlu ortak değerleri içermektedir (Avcı, 2006, s. 43). Binbaşoğlu (1990, s. 187)'na göre hem bireylerin hem de toplumun refahı, onların bu belirlenmiş davranış kurallarına uymalarına bağlıdır. Ahlaki gelişim, bireylerin çeşitli eylemlerin etikliğini değerlendirmek için bir çerçeve görevi gören bir dizi kural edindiği bilişsel ve psikolojik ilerlemeyi ifade eder. Bu ilkeler, bireylerin kendi faaliyetlerini etkili bir şekilde düzenlemesine ve yönetmesine olanak sağlamaktadır (Onur, 1995, s. 136).

1.1.3. Ergen ve Aile İlişkileri

Ergenlik dönemine erişmiş bir çocuğun ebeveyne gereksinim duymadığına dair görüşler olmasına rağmen gençlerin yaşamakta oldukları ergenlik krizlerini aşmaları ve fiziksel ve duygusal olarak yaşadıkları değişiklikleri algılayabilmek adına ebeveynleri ile paylaşım içerisinde olma isteği bulunmaktadır (Razon, 2001, s. 235-236).

Bununla birlikte kişisel gelişimi neticesinde “akıl yürütme” ve “muhakeme becerisi” gelişim gösterdiğinden dolayı aile yapısını, kaidelerini; ailenin beklentilerini ve taleplerini sorgulama ve eleştirme aşamasına geçer (Aydın, 1996, s. 163). Hem anne ve babasının kontrol sağlamasına yönelik tepkilerde bulunur hem de ailesinin destek vermesine gereksinim duyar. Söz konusu bu çift taraflı durum nedeniyle ergen bireyde duygusal açıdan bir gerginlik durumu ve sürekli olarak devam eden bir iç çatışma söz konusu olmaktadır. Anne ve baba ile iletişimin çocukluk döneminde kurulmuş olması gerekmektedir birlikte bu dönemde kurulamayan ilişkinin ergenlik döneminde sağlanması fazlasıyla zorlayıcıdır (Yavuzer, 1989, s. 269- 270).

Ergen bireyin ailesiyle yeterli düzeyde iletişiminin bulunmaması halinde ergen kendisini önemsiz ve değersiz hissetmektedir. Bu yüzden de aile üyeleriyle kurduğu iletişimlerde sorun yaşamaktadır (Temel ve Aksoy, 2001, s. 88).

Ergen bireylerin sürekli bir talep, beklenti, yeni arayışlar durumunda olmaları aile sistemlerinin değişime maruz kalmasına ve aile içerisindeki güç dengesinin bozulmasına neden olur. Aile içerisinde söz konusu değişime karşılık olarak anne ve

babanın düzeni sağlamak için gösterdikleri çaba ve çocuklarının taleplerine karşı sergiledikleri direnç zaman içerisinde anne ve baba ile ergenin çatışmalar yaşamasına yol açmaktadır.

Anne-Baba ve Ergen Çatışması

Aileler kendi tutum ve davranışlarını çocuklarının sergilemediklerini gördüklerinde genellikle çocuklarını eleştirmekte ve baskılamaktadırlar. Ergen birey ise bu duruma tepki olarak ailesine karşı sert davranışlarda bulunmakla birlikte içine kapanık bir hale dönüşür. Hatta bu durum ailesi ile iletişimini tamamıyla sonlandırmasına sebep olabilir (Atabek, 1990, s. 37).

Çağımızın hızlı bilgi akışı, iletişim imkanları, teknolojik, ekonomik, toplumsal değişimler kuşak farklılıklarının bir probleme dönüşmesine yol açmıştır. Ebeveynlerin çocukları ile kurmakta oldukları ilişkilerinde birtakım çelişkilerin bulunmasından dolayı kuşak farklılıkları bir çatışma durumuna dönüşmektedir. Dolayısıyla kuşak çatışmalarının meydana gelmesinde yetişkinler ile gençler arasında bulunan iletişim kopukluğu etken olmaktadır (Köknel, 2001, s. 164- 165).

Ailede bulunan çocuk sayısı ebeveynler ile ergen arasında meydana gelen çatışmalarda önem taşıyan bir faktör olmaktadır. Orta seviyede sosyoekonomik düzeyde olan ailelerdeki çocuk sayısı artış gösterdikçe çatışma durumları da doğru orantılı olarak artış göstermektedir. Bu durum neticesinde ise ebeveynlerin şiddete başvurmaları durumu söz konusu olmaktadır. Kız ergenlere nazaran erkek ergenlerin çatışmaya daha eğilimli olduğu ifade edilebilmektedir. Dolayısıyla çatışmalara çözüm getirme ve iletişim becerileri üzerinde cinsiyet etkin olmaktadır. Bununla birlikte genel olarak ergenler annelerine nazaran babaları ile daha fazla çatışma içerisinde girmektedir. Genç bireylerin anneleri ile kurdukları iletişim daha iyi olduğundan dolayı ergen üzerinde annenin daha fazla etki sağlaması durumu meydana gelebilmektedir (İnanç vd., 2007, s. 270).

İletişim kurmak kuşaklar arasında bulunan problemlere çözüm getirmenin ve ilişkinin devamlılığını sağlamanın tek koşuludur. Genç bireylerin zor bir dönemden geçtiğinin farkındalığında olarak daha sakin bir yaklaşım ile iletişim kurmaya çalışmak yetişkinlerin mesuliyetindedir. Gençler bu dönemde kendileriyle dahi çatışmalara girdiklerinden dolayı onlara karşı sergilenecek en doğru yaklaşım tarzı tutarlı davranışlar sergilemektir. Ergeni dinleyerek fikirlerinde düştüğü yanılgıları

açıklamaya çalışmak ve bu iletişim esnasında alay edici, küçümseyici, suçlamaya yönelik tavırlar ile net yargılarda kaçınmak ergenin savunmacı bir iletişim benimsemesini engelleyici olmaktadır (Yörükoğlu, 1998, s.393- 395).

Kardeş İlişkileri

Kardeşlerin birbirleri ile kurdukları ilişkiler sayesinde çocuklar; model olma, iş birliği gerçekleştirme, arkadaşlık gereksinimlerini karşılama, paylaşımlarda bulunma ve benzeri sosyal değerleri öğrenirler ve dolayısıyla sosyal gelişimleri olumlu yönde etkilenir. Bununla birlikte kardeşlerin birbiri arasında yaşadıkları çatışmalar ileriki hayatlarında karşı karşıya kalabilecekleri kişilerle çatışmalarında çözüm odaklı olmaya dair beceri ve bilgi edinimlerini de desteklemektedir. Ebeveynlerin tutumları ve kardeşlerin yaşı kardeşler arasındaki iletişimi ve dolayısıyla birbirlerine ne şekilde etki edecekleri konusunda belirleyici olabilmektedir (Şendil, 2003, s. 75).

Kardeşler arasındaki ilişki mekanizmasının temelinde anne tutumu ve çocukların yaş, cinsiyet ve benzeri özellikleri gibi etmenler bulunmaktadır. Bu hususta babanın daha az etkin olduğu ve kurduğu otoritesini annenin sergilediği tutum ile desteklemesi söz konusu olmaktadır. Çocukların doğum sırası ise çocuğun ebeveynlerine ve kardeşlerine karşı sergileyeceği tutumda belirleyici olmaktadır (Yavuzer, 1989, s. 109-110).

1.1.4. Ergenlik Kuramları

Granville Stanley Hall'un Kuramı

Psikologlar tarafından ergenlik kavramının 1904 yılında G. Stanley Hall ile başladığını savunmaktadır (Arnett, 1999, s. 320). G. Stanley Hall, psikoloji alanına “ergenlik dönemi” ifadesinin girmesine olanak sağlamış olan bilim insanıdır. Hall, Darwin'in evrim teorisinden etki almıştır. Hall tarafından “ergenlik dönemi” insanlığa ait olan “vahşilik ile uygarlık” arasında bulunan evrenin özümsemedir.

Ergenlik döneminde birey ilkel döneminden uygarlığa doğru bir geçiş evresi yaşamaktadır bu yüzden stresli ve çalkantılı bir dönem yaşar. Gençler ergenlik dönemlerinde basit içgüdülerine çekilmekle birlikte aynı zamanda da hayatta önem taşımakta olan durumların farkındalığına varmaktadır. Hall tarafından ergen birey eğitilebilir ve kalıba sokulabilir olarak görülmektedir. Aynı zamanda da bu durumu “yeniden doğuş” şeklinde isimlendirmektedir (Kulaksızoğlu, 1999, s. 223).

Sigmund Freud'un Psikanalitik Kuramı

Psikanalizcilere göre ergenlik dönemine nazaran çocukluk döneminin daha fazla önem taşımaktadır (Ömeroğlu ve Ulutaş, 2007, s. 50). Psikanalitik kuramın kurucusu Sigmund Freud olarak bilinmektedir. Freud hayata gelen bir bireyin zamanla kişiliğinin birtakım aşamalardan geçtiğini ve böylelikle gelişim gösterdiği görüşünü benimsemektedir. Söz konusu aşamalar "psikoseksüel aşamalar" şeklinde isimlendirilmektedir. Freud kişiliğin gelişim göstermesinde beş dönem bulunduğunu ifade etmektedir (Özdemir vd., 2012, s. 567).

Söz konusu evreler oral dönem (0-1 yaş), anal dönem (1-3 yaş), fallik dönem (3-7 yaş), latent dönem (7-12 yaş) ve genital dönem (12-18 yaş) olarak adlandırılmaktadır. Genital dönem (12-18 yaş) ergenlik dönemini kapsamaktadır. Çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine geçiş evresidir. Freud tarafından ergenlik dönemi fırtınalı ve stresli geçmektedir. Bu durumun nedeni genç bireyin cinselliğe karşılık meydana getirdiği savunma mekanizmasıdır (Kulaksızoğlu, 1999, s. 224).

Geçmişte meydana gelmiş çatışmaların yeniden kendisini göstermesiyle birey probleme çözüm getirebilmek amacı doğrultusunda yeni yollar arayışına girmektedir. Problemlerine çözüm bulabildiğinde ise yetişkin bir insan kimliği edinmektedir (Geçtan, 2004, s. 26). Söz konusu dönemde meydana gelen bir saplanma ise yetişkinlik dönemi kapsamında farklı kişilik sorunlarına yol açabilmektedir (Aydın, 2010, s. 15).

Ergenlik döneminin en öncelikli olarak taşımakta olduğu amaç, ergenlerin ailelerine karşı besledikleri bağımlılık duygusundan kurtularak ailesi haricinde olan bir karşı cins birey ile ilişki kurabilmesidir. Söz konusu dönem içerisinde toplumun onay verdiği değer yargıları ile uyumlanmak ergen bireyler için fazlasıyla bir çaba harcama gerekliliği taşımaktadır.

Ergenlik döneminde olan birey için aynı zaman dilimi içerisinde yetişkin bir erkek veya kadının fiziksel niteliklerini kazanırken diğer taraftan da toplum tarafından beklenmekte olan erkek veya kadın rollerini üstlenmeye çalışmak zorlayıcı olabilmektedir (Geçtan, 2004, s. 27-28).

Erik Erikson'un Psikososyal Kuramı

Bu kuram Erik Homburger Erikson tarafından ortaya atılmıştır. Erikson'a göre sosyal hayat ve kültürle ilgili olan ebeveynler, öğretmenler ve arkadaşlar gibi faktörler gelişim sürecinde fazlasıyla etkili olmaktadır (Erden ve Akman, 2004, s. 50).

Erikson tarafından ortaya atılan "psikososyal gelişim evreleri" sırası ile şu şekilde ifade edilebilmektedir (Arslan, 2008, s. 30):

1. Güven duygusuna karşılık güvensizlik evresi (0 - 1)
2. Özerkliğe karşı utanç ile kuşku evresi (1 - 3)
3. Girişimciliğe karşılık suçluluk duygusu evresi (3 - 6)
4. Başarıya karşılık aşağılık duygusu evresi (6 - 12)
5. Kimliğe karşılık rol karmaşası evresi (12 - 18)
6. Yakınlığa karşılık yalıtılmışlık evresi (18 - 30)
7. Üretkenliğe karşılık durağanlık evresi (30 - 60)
8. Benlik bütünlüğüne karşılık umutsuzluk evresi (60 - 65)

Erikson tarafından ortaya atılan söz konusu gelişim basamaklarından olan "*kimliğe karşılık rol karmaşası*" ergenlik dönemini kapsamaktadır.

Erikson'un görüşüne göre her zaman ergenlik dönemi zorlayıcı geçmemektedir. Ergenlik döneminde en önem taşımakta olan iki değişim "kimlik krizi" ya da "kimliksel karışıklık" olarak isimlendirilmektedir (Kulaksızoğlu, 1999, s. 220).

Ergenlik döneminde olan bir birey sürekli olarak "Ben kimim?" sorusuna yanıt bulmaya çabalamaktadır. Çocuk mu yoksa bir yetişkin mi olduğuna dair cevap aramaktadır. Bu kurama göre bireyin gelişmesine yardımcı olan psikolojik krizler her evrede yer almaktadır. Benliğe dair olumlu ve olumsuz olan hususların denge kurmasıyla kriz durumu sağlıklı bir şekilde çözüme kavuşmaktadır. Sağlıklı bir şekilde çözüme kavuşturulan krizler sayesinde birey yetkinlik ve sağlıklı bir kimlik edinmektedir (Özgüngör ve Acun Kapıkıran, 2011).

Ergenlik dönemi içerisinde bulunan birey aile üyeleriyle kurduğu ilişkiler bağlamında kendisine ait birtakım kimlikler kazanmaktadır. James Marcia tarafından kimlik dört statüden meydana gelmektedir. Söz konusu statüler şu şekilde ifade edilebilmektedir (Ömeroğlu ve Ulutaş, 2007):

1. Başarılı Kimlik: Birey, kimlik bunalımını atlattığı ve sürecin sonunda anlaşma sağlayabilmiştir.
2. Moratoryum Kimlik: Bireyin kimlik bunalımı devam etmektedir ve anlaşma sağlayamamıştır.
3. İpotekli Kimlik: Birey, bunalımı yaşamıştır ancak topluma göre uyumlanarak hareket etme kararı almıştır.
4. Dağınık Kimlik: Birey, bunalım yaşamamıştır ancak anlaşmaya da erişememiştir.

Öğrenme Kuramı

McCandless ergenlik dönemi süresince meydana gelen dürtüler ve duyguların öğrenmeler üzerinde fazlasıyla önem taşıyan bir etki sağladığı görüşünü benimsemektedir. Birey kendini seksi, bağımsız, meraklı veya saldırgan hissetmekte olarak tanımlarken söz konusu duyguları meydana getiren niteliklerin neler olduğunu geçmişte öğrenmiştir. Ergen bireyler öğrenmiş oldukları eylemlerle toplumun beklemekte olduğu eylemlerin arasında farklılıklar olduğunu fark ettiklerinde baskılanmış hissetmektedirler (Kulaksızoğlu, 1999, s. 220-223).

Birey çocukluk dönemi içerisindeyken ebeveynlerine karşı bağımlılık duyması öğrendiğinden dolayı kendisinden ani bir şekilde bağımsızlığa dair beklentiler oluştuğunda iç çatışma yaşar ve kaygıya kapılır (Gallatin, 1995).

Albert Bandura ise farklı bir öğrenme kuramcısı olarak McCandless tarafından ortaya atılan “*ergenlik bunalımlı bir süreçtir*” görüşüne karşıt bir görüş savunmaktadır. Ergen bireyin bunalım geçiriyor olmasını yeterli seviyede sosyalleşmemesine bağlamaktadır. Ergenlerde gözlemlenen saldırgan eylemlerin ailesi tarafından doğru bir şekilde verilemeyen eğitimden kaynaklandığı görüşünü taşımaktadır (Kulaksızoğlu, 1999, s. 224).

İlişkiler Kuramı

Harry Stack Sullivan, ilişkiler kuramının öncüsüdür. Bu kuramın temeli insan ilişkilerinde bireylerin sergilemekte oldukları eylemlerdir. Sullivan tarafından bireylere dair tanımlanan gelişim evreleri şu şekilde ifade edilebilmektedir (Geçtan, 2004, s. 28):

1. Bebeklik Dönemi: Doğum ile konuşmaya başlama arasında geçen dönemdir.
2. Birinci Çocukluk Dönemi: Netliği bulunmayan etkileşimlerin başladığı döneme dek geçen süreçtir.
3. İkinci Çocukluk Dönemi: Akranları ile hemcinsleri arasında yakın ilişkilerin başladığı döneme dek geçen süreçtir.
4. Ergenlik Öncesi Dönem: Yetişkinliğe ilişkin cinsellik belirtilerinin ve duygusal olarak karşı cinse yönelik duygularının başlamasına kadar geçen süreçtir.
5. İlk Ergenlik Dönemi: İlk cinsel ilişki yaşanıncaya dek geçen süreçtir.
6. İkinci Ergenlik Dönemi: Karşı cinsle sevgi ilişkisi olmasına dek geçen süreçtir.
7. Yetişkinlik Dönemi: Kazanılan deneyimler ile gerçek bir insan olunan evredir.

Sullivan tarafından ergenlik iki farklı süreçte değerlendirilmiştir. Birinci süreç ergenin cinsel istekliliğinin benliğinde hâkimiyet kurduğu süreçtir. Karşı cinse yönelik duygu yoğunluğu fazla olmakla birlikte doyum gerçekleşmesini sağlayan eylemlerin meydana gelmesi ile söz konusu durum sonlanmaktadır.

İkinci süreç ise bireyin mesuliyetler ve görevler üstlendiği, benliğin daha tutarlı bir duruma geldiği ve kaygıya karşı bir direnç mekanizmasının gelişim göstermekte olduğu bir süreçtir (Geçtan, 2004, s. 28). Sullivan tarafından ergen bireyin hangi eylemleri gerçekleştirdiği fark etmeksizin ergenlik dönemi, cehennem hayatı gibi olacaktır (Kulaksızoğlu, 1999, s. 221-222).

Bilişsel Kuram

Jean Piaget tarafından bu kuram meydana getirilmiştir (Ahioğlu ve Nihal, 2011). Bilişsel kurama göre tüm bireyler aynı gelişimsel süreçleri yaşamaktadır.

Piaget tarafından meydana getirilen gelişim dönemleri şu şekilde ifade edilebilmektedir (Aydın, 2010).

Tablo 1. Piaget'in bilişsel gelişim evreleri

PIAGET'İN BİLİŞSEL GELİŞİM EVRELERİ	
Duyuşsal Motor Dönemi (0-2 yaş)	<ul style="list-style-type: none">• Bebek, dünyayı kendisine göre yapılandırır.• Dönemin başlangıç evresinde hareketler refleksler ile sınırlıdır.
İşlem Öncesi Dönem (2-7 yaş)	<ul style="list-style-type: none">• Tek boyutlu bir düşünme sistemi vardır.• Kelimeler ve imgeler mevcuttur.
Somut İşlemler Dönemi (7-11 yaş)	<ul style="list-style-type: none">• Bilgiler, sistem bir şekilde işlenebilir.• Akıl yürütme işlemi, duyu organların yardımı ile algılanan alanlar içerisinde gerçekleşir.
Soyut İşlemler Dönemi (11 yaş ve üzeri)	<ul style="list-style-type: none">• Düşünceler ile akıl yürütme işlemi, somutun ötesine geçer.• Soyut ve varsayımsal akıl yürütme gelişir (Steinberg, 2005).• Hipotezler kurarak mantıklı sonuçlar elde edebilir.

Kaynak: Aydın, B. (2010) *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*. 3. bs. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Ergenlik dönemi soyut işlemler döneminin kapsamında bulunmaktadır (Dinçel, 2006). Söz konusu dönemde ergen bireylerde yetişkinlerin kendisini anlamadığı hakkında ve her şeyi aşabileceğine dair ağırlıklı bir benmerkezci düşünce şekli bulunmaktadır. Buna örnek olarak hız sınırlarına ya da ehliyet kemeri kuralına dikkat etmeksizin araba kullanmak gösterilebilmektedir (Erden ve Akman, 2004).

Antropoloji Kuramı

Kuramın öncü ismi Margaret Mead'dir. Mead tarafından ergenlik döneminin fırtınalı ve buhranlı geçen bir süreç olarak değerlendirilmesi sorgulanmıştır ve bu doğrultuda söz konusu durumun evrenselliği hakkında birtakım araştırmalar gerçekleştirilmiştir (Ömeroğlu ve Ulutaş, 2007).

Ergenlik döneminin fırtınalı ve buhranlı bir süreç olarak geçip geçmeyeceğinin toplumların kültürlerine göre değişim gösterdiğini ifade etmektedir (Steinberg, 2005). Bu hususta Samoalı ve Amerikalı gençlerle gerçekleştirilen araştırmalar neticesinde Samoalı gençlere nazaran Amerikalı gençlerin ergenlik süreçlerini daha buhranlı bir şekilde geçirdikleri neticesine erişilmiştir. Mead tarafından bu durum Samoalı gençlerin Amerikalı gençlere nazaran cinsel ilişki yaşama hususunda daha rahat olması ve gençlikle birlikte gelen cinsel dürtüler dolayısıyla eylem ve tutumlarının toplumun beklentilerine ters düşmemesidir. Mead, Samoalı gençlerin çatışma yaşamadıklarından dolayı ergenlik süreçlerini buhranlı geçirmediklerini ifade etmektedir (Kulaksızoğlu, 1999, s. 222-223).

1.2. Anne-Baba Tutumu

1.2.1. Anne- Baba Tutumu Tanımı

İnsanlar hayata geldikleri anda ilk etkileşimlerini anne ve babalarıyla gerçekleştirmektedir. Söz konusu etkileşim insanın daha sonraki hayatına etki etmektedir (Yörükoğlu, 1998, s. 382- 385). Bu yüzden çocuğun gelişim süreci kapsamında anne ve babasının sergileyeceği tutumların niteliği, ergenlerin gelişim alanları ile davranış şekillerine etki eden en çok önem taşıyan hususlar arasındadır (Öngel Atar vd., 2016). Söz konusu etki ergenlik döneminin son dönemlerine dek devam etmektedir (Aydın, 2017).

Horney tarafından çocukların kişilik gelişim süreçlerinin sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi adına nihai şartın çocuğa destekleyici, anlayışlı ve sevgi dolu bir ortam sunulması olduğunu ifade etmektedir. Sadece bu şekilde, çocuk tamamlaması gerekli görülen dönemleri aşarak kendi kişilik gelişimini tamamlayabilir ve böylelikle doğru zamanda ebeveynlerinden ayrılarak geniş toplumsal bir grupta kendisine yer bulabilir (Geçtan, 2000, s. 21). Ebeveynleri tarafından olumsuz tutumlara maruz kalan çocukların benlik gelişimleri de aynı şekilde olumsuz etki almaktadır (Kaya, 2005).

Anne ve babalar tarafından kendi inanç ve değer sistemlerini aktarabilecekleri şekilde bir çocuk yetiştirme tutumu tercih edilmektedir (Sümer, vd., 2010). Bu tutum çocuklar tarafından kurulan özdeşimle benimsendiğinden dolayı gelecekte kendileri de anne ya da baba olduklarında çocuklarına karşı sergileyecekleri tutum benzer olacaktır (Şanlı ve Öztürk, 2015). Fiziksel gelişim ise çocuklarda ebeveynlerin çocuklarına yönelik çocuklarının niteliklerini göz önünde bulundurarak atfettikleri mesuliyet oranında gelişim göstermektedir (Özyürek ve Tezel Şahin, 2012).

1.2.2. Anne-Baba Tutum Kuramları

Psikodinamik Model

Psikodinamik model, anne ve babaların talepleri ve toplumun beklentileri arasında var olan çatışmayı konu edinmektedir (Darling ve Steingberg, 1993).

Bu kurama göre ergen bir bireyin cinsel açıdan gereksinimleri ve ailesiyle kurduğu etkileşim bireyler arasında bulunan farklılıkların nedenidir. Ergen bireyin ailesi ile kurduğu etkileşim ergenin kişilik gelişimi, psikososyal gelişimi ve psikoseksüel gelişimine de etki ettiği ifade edilmektedir (Anur, 2014). Aileler

içerisindeki ebeveyn tutumları birbirinden farklı olduğu için ebeveynler ile çocuklar arasında bulunan duygusal ilişkilerde farklılık göstermektedir (Kekeç, 2019).

Freud tarafından çocukların sağlıklı bir şekilde gelişim gösterebilmeleri adına psikoseksüel gelişim evrelerinden birisi olan oral dönemin fazlasıyla önemli olduğu vurgulanmıştır. Oral dönemde anne ile güven ve sevgi bağı bulunan bir ilişki kurabilen çocuk hayatı boyunca çevresinde bulunan insanlarla da aynı şekilde bir ilişki kurabilecektir (Geçtan, 2004, s. 25).

Davranışçı Model

Bu model pekiştirecin çocuğun gelişimine ne şekilde ve hangi seviyede etki ettiği ile ilgilenmektedir (Kekeç, 2019). Davranışçılar tarafından çocukların gelişim süreci kapsamında meydana gelen farklılıkların, çocuğun hayatını idame ettirdiği öğrenme ortamının farklılıklarının bir yansıması olduğu düşünülmektedir. Bu yüzden davranışçılar tarafından ebeveynlerin tutumları; çevrenin tanımlanmış olan şekli olmak üzere tanımlamaya tabi tutulmaktadır (Yılmaz, 2000).

Davranışçı modeli benimseyenlere göre tutumlara nazaran davranışlar daha fazla önem taşımaktadır. Bu yüzden anne ve baba tutumlarını gruplara ayırırken ebeveynlerin buldukları davranışlar temel alınmaktadır (Darling ve Steingberg, 1993). Bir tutumu benimsemiş olan bir aile tarafından yetiştirilen çocuk ebeveynlerini gözlemleyerek kendisine örnek aldığından dolayı daha sonra kendisi de ebeveyn olduğunda benzer tutumları sergileyebileceği ifade edilmektedir (Senemoğlu, 2002).

Baumrind' in Sınıflaması

Baumrind tarafından “çocuk yetiştirme tutumları” hakkında gerçekleştirilmiş olan sınıflandırma, söz konusu alana öncü olmuştur.

Baumrind gerçekleştirdiği çalışmaların sonucunda ebeveynler tarafından benimsenen tutumların temelde anne ve babalarının inançlarının, eylemlerinin, değer yargılarının bir bütünü olduğu ifade edilmektedir.

Bu açıdan ebeveyn tutumları hakkında 4 farklı boyut saptanmıştır. Söz konusu boyutlar sırasıyla şu şekilde ifade edilebilmektedir (Baumrind, 1971, s. 99-102):

1. *Ebeveyn kontrolü:* Anne ve babanın belirttiği kuralların ne kadarına uymakla ilgili çocukların sorumluluk taşıdığını ifade etmektedir.

2. *Ebeveyn ve çocuk ilişkilerinde açıklık:* Ailede verilen ortak kararlarda çocukların ne kadar söz sahibi olduğu ve onların fikirlerine karşı ebeveynlerinin saygı gösterip göstermediği, alınan karar ve kurallarda da açık bir şekilde neden- sonuç ilişkisine dayalı bir açıklamada bulunup bulunulmadığı ifade edilmektedir.
3. *Olgunluk beklentisi:* Ebeveynler tarafından çocuklarının sosyal hayatta gelişimsel bakımdan her alan kapsamında ne oranda teşvik ettiklerini belirtmektedir.
4. *Bakım- destek:* Ebeveynlerin çocuklarıyla kurdukları ilişkilerinde ne derece yakın ve sıcak bir tutum sergilediklerini göstermektedir.

Baumrind (1980) tarafından 4 farklı boyuttan yola çıkılarak üç temel ebeveyn tarzı öne atılmaktadır:

1. *Demokratik:* anne ve babaların koydukları kurallara çocuklarının uyum sağlamaları beklentisi söz konusudur. Demokratik bir tutum benimsemekte olan aileler ise çocuklarının bağımsızlığına destek vererek daha sağlıklı bir iletişim gerçekleştirmektedirler.
2. *Otoriter:* Ailede bulunan mutlak kurallara yönelik çocukların gösterdiği itaat ve saygı önem taşımaktadır. Ebeveynler tarafından çocuklarına karşı duyarlı davranılmadığından dolayı çocuklarda bağımsızlık, sorumluluk ve bilişsel gelişim gibi durumlar olumsuz etki almaktadır.
3. *İzin verici:* Ebeveynler tarafından çocuklara karşı hoşgörölü bir yaklaşım sergilenmektedir. Ancak hoşgörölü bir şekilde davranma eğilimi gösterirken çocuklar üzerinde kontrol kurma hususunda eksiklikler meydana gelebilmektedir. Aileler tarafından ceza verme yöntemine başvurulmamaktadır. Bu şekilde bir tutumla yetişmekte olan çocuklar dürtülerini kontrol altına alma konusunda problemler yaşamakta ve bağımsız olma hususunda zorlanmaktadırlar.

Baumrin tarafından ebeveyn tutumlarına yönelik gerçekleştirilen sınıflandırma şu şekildedir (Baumrind, 1971, s. 99- 102):

Tablo 2. Baumrind'in ebeveyn tutumuna ilişkin sınıflaması

Baumrind'in Ebeveyn Tutumuna İlişkin Sınıflaması								
	Kontrol		Açık İletişim		Olgunluk Beklentisi		Bakım	
	Y	D	Y	D	Y	D	Y	D
Otoriter	*			*	*			
Demokratik	*		*		*		*	
İzin Verici		*	*			*	*	
Y= yüksek	D= düşük							

Kaynak: Baumrind, Diana. 1971. Harmonious Parents and Their Preschool Children. *Developmental Psychology*. c.4. s. 1: 99- 102.

Adlerci Model

Adler tarafından çocukların kişilik gelişimlerini tamamlamalarında ebeveynlerinin sergiledikleri tutumların önem taşımakta olduğu ve söz konusu tutumların çocukların gelecek yaşlarında oluşacak kişiliklerinde belirleyici unsur olduğu savunulmaktadır (Kekeç, 2019).

Çocukların sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesi adına çocuklara özgüven duygusu aşılanmalı ve destek verilmelidir. Çocuğa her zaman gerekli desteğin sunulması önem taşımaktadır. Ancak doğru bir denge kurulmalıdır çünkü fazla şımartılarak büyütülen çocuklar her isteklerinin gerçekleşmesine yönelik bir alışkanlık kazanırken fazla ihmal edilerek büyütülen çocuklar ise hayatı korkutucu olarak tanımlamaktadır. Fazla disiplinli bir şekilde büyütülen çocuklar ise özgürlük elde etme dürtüsü taşımaktadırlar (Sharf, 2014).

Maccoby ve Martin'in Sınıflandırması

Yılmaz (2000) tarafından yapılan aktarıma göre; Martin ve Maccoby ebeveynlerin sergiledikleri tutumları iki farklı boyutta ve dört farklı tutum kapsamında değerlendirerek sınıflandırmaya tabi tutmuşlardır.

Tablo 3. Maccoby ve Martin’ın iki boyutlu bakış açısı modeli

Maccoby ve Martin’ın İki Boyutlu Bakış Açısı Modeli			
Duyarlılık			
		Yüksek	Düşük
Talepkarlık	Yüksek	Demokratik	Otoriter
	Düşük	İzin Verici (Müsamahakar)	İzin Verici (İhmalkar)

Kaynak: Yılmaz, Ayşen. 2000. Eşler Arasındaki Uyum ve Çocuğun Algıladığı Anne- Baba Tutumu ile Çocukların, Ergenlerin ve Gençlerin Akademik Başarıları ve Benlik Algıları Arasındaki İlişkiler. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tablo 3’ün muhtevasında bulunan talepkarlık ifadesi aşırı disiplin ve beklentiyi temsil etmektedir. Duyarlılık ise çocuğa destek vermeyi ve saygı duymayı temsil etmektedir.

Yetiştirme tutumlarının değerlendirmesinde talepkar ve duyarlılık düzeylerinin seviyesinin yüksek olduğu ifade ediliyorsa “*demokratik ebeveyn tutumu*”, düşük olduğu ifade ediliyorsa “*izin verici (ihmalkar) ebeveyn tutumu*” hakimdir ifadesinde bulunulabilmektedir. Eğer talepkarlık seviyesi yüksek, duyarlılık seviyesi düşük bulunuyorsa “*otoriter ebeveyn tutumu*” hakim olmaktadır. Talepkarlık seviyesi düşük, duyarlılık seviyesi yüksek ise “*izin verici (müsamahakar) ebeveyn tutumu*” hakim olmaktadır (Yılmaz, 2000). Ailelerin bu açıdan çocuklarına yönelik davranışları kabul edici ya da reddedici olarak değişiklik gösterebilmektedir (Steinberg, 2005).

1.2.3. Anne- Baba Tutumunu Etkileyen Unsurlar

Çocuğun Cinsiyeti

Ebeveynler tarafından çocuklarının doğumunu beklerken bazı cinsiyet beklentileri gelişebilir ve çocuklarının cinsiyetini öğrendiklerinde hayal kırıklığına uğrayabilmektedirler. Bu bağlamda çocuklarına karşı reddedici bir tavır sergileyebilmektedirler. Bununla birlikte hayal kırıklığına uğramadıkları durumda ise çocuğa arş fazla olumlu bir tavır sergileyebilmektedirler (Çağdaş ve Seçer, 2010, s. 177).

Aynı zamanda çocuk tarafından gerçekleştirilen bazı eylemler çocukların cinsiyet durumlarına göre farklılık gösterebilmektedir. Kız çocuklarının çoğunlukla daha uslu olmasına erkek çocukların ise daha yaramaz olmasına alışılmıştır. Tam tersi durumda ise ebeveynler beklemedikleri bir durumla karşılaştıklarından dolayı çocuklarının eylemlerine farklı tepkilerle yanıt verebilmektedirler (Navaro, 2002, s. 46).

Çocuğun Yaşı

Ebeveynler tarafından çocuklarına karşı sunulan tutumda çocuklarının yaşı etkili olmaktadır. Dolayısıyla bir bebeğe gösterilmekte olan tutumla ortaokula gitmekte olan bir çocuğa gösterilen tutum aynı olmayacaktır. Bununla birlikte ebeveynlerin yaşı ilerledikçe en küçük yaşta olan çocuklarına karşı fazla ılımlı ve yumuşak bir tavır sergilenmekle birlikte disiplin durumu rahatlamaktadır (Yörükoğlu, 2014, s. 163).

Çocuk Sayısı ve Doğum Sırası

Gerçekleştirilen bir araştırma neticesinde 3 ya da daha fazla çocuk sahibi olan ebeveynlerin daha otoriter davrandıkları gözlemlenmiştir. Çocuğun mesuliyetlerinin ve görevlerinin paylaşılması durumunda baskıcı tavırların azalma gösterebileceği fikri hakimdir (Özyürek ve Şahin, 2005, s. 31-32).

Anne Babanın Eğitim Durumu

Ebeveynlerin çocuklarına dair hedeflerinin biçimlenmesinde eğitim seviyeleri etkin olmaktadır. Bu hususta ağırlıklı olarak Türk ailelerinde ebeveynlik tutumları üzerinde annenin eğitim düzeyinin etkin olduğu ifade edilmektedir (Nacak vd., 2011, s. 86-87).

Annenin Çalışması

Yaşam koşullarının zaman içerisinde daha zor bir hale gelmesi ile annelerde çalışarak ev ekonomisine destek olmak zorunda kalmışlardır. Bu durumda ise birtakım problemler meydana gelmektedir. Annenin işte olduğu zaman diliminde çocuğun bakılması, işyerinden yorgun bir şekilde eve gelen annenin çocuğuyla sağlıklı bir iletişim kuramaması söz konusu problemlere örnek gösterilebilmektedir. 0-3 yaş aralığında çocuğu olan annelerin çalışmamasının ve çocuklarıyla yeterli seviyede bütünleşebilmesinin gerekli olduğu ifade edilmektedir (Yavuzer, 2010, s. 60).

Ailenin Ekonomik Durumu

Ebeveynlerin çocuklarına yönelik sergiledikleri davranış tutumlarında sosyo-ekonomik düzeyleri de fazlasıyla etkin olmaktadır. Ekonomik açıdan iyi durumda olan ebeveynler, çocuk eğitimine dair kaynakların takibini yapabilme ve gereksinim duydukları zamanlarda uzman yardımı alma olanağına sahip olmaktadırlar (Çağdaş ve Seçer, 2010, s. 176).

Aile ile Birlikte Yaşayan Başka Bireyin Varlığı

Türkiye’de geniş aile durumundan çekirdek aileye geçilmiştir fakat bazı zamanlarda büyüklerin otoritesi bağlamında gelenekselliğe dayanan aile anlayışı kendisini göstermektedir.

Büyükbaba ve büyükannelerin torunları ile temasları yakınlaştıkça ve bu etkileşim artış gösterdikçe anne babadan beklenmekte olan “*eğitimde denge ve tutarlılık*” ilkesi bozulmaya uğramaktadır. Ebeveynler tarafından kabul edilmeyen bir durumun büyükanne ve büyükbaba tarafından kabul görmesi dengeleri bozmaktadır. Çocukların eğitimlerinden ve gelişimlerinden mesul olan kişilerin anne ve baba olduğu dikkate alınarak bazı hususlarda ailenin diğer fertleri dışarıda bırakılmalıdır (Yavuzer, 2010, s. 43).

1.2.4. Anne-Baba Tutumunun Ergenlik Dönemine Etkileri

Genç bireylerin yetişkinliğe eriştiklerinde sağlıklı ve mutlu olabilmeleri adına ihtiyaçlarının uygun bir şekilde karşılanmakta ve kuralların gerektiği gibi öğretilmekte olduğu ebeveyn tutumlarının sergilendiği bir aile içerisinde çocukluk dönemlerini geçirmeleri gerekmektedir (Tahiroğlu vd., 2009, s. 68-73). Bu yüzden erişkin bireyler ergen bireyleri olgun eylemlere yönlendiren ve güdülerini güçlendirmeye yönelik hedefler taşıyan kural ve tutumları uygulamaya almalıdırlar (Yavuzer, 1986, s. 22-25).

Çocukların gelişimlerinde ebeveynlerin sergiledikleri tutumlar fazlasıyla önem taşımaktadır. Erken çocukluk dönemi süresince yaşanmakta olan deneyimler kapsamında ebeveynler tarafından sergilenen tutumlar temel sosyal etkileri meydana getirmektedir. Böylelikle çocukların bulunacakları davranışları üzerinde şekillendirici bir niteliğe sahip olabilmektedir. Konu ile ilgili gerçekleştirilecek olan çalışmalar neticesinde anne ve baba tutumları ile çocuklarının davranışları arasında bulunan karmaşık ilişki anlaşılabilir ve bu husustaki problemlere çözüm yolları bulunmasına destek verilebilir (Zunich, 1996, s. 41). Anne ve baba tutumlarının ergen bireyler üzerinde meydana getirdiği olumlu ve olumsuz neticelerin bazıları şu şekilde değerlendirmeye alınmıştır:

Kişilik Gelişimi: Psikanalitik kuram tarafından kişilik gelişimi kapsamında anne ile babanın disiplin sağlama açısından benimsedikleri metotların ve çocuk yetiştirme şekillerinin önemi vurgulanmakla birlikte sağlıklı bir şekilde kişilik oluşumu olabilmesi için anne ve baba tutumlarının dengeli olması gerektiği ifade edilmiştir (Aydın, 1996, s. 92). Kişilik gelişiminin temelleri hayatın ilk senelerinde aile içerisinde atılmaktadır. Bu hususta kişilik gelişimine dair birincil sorumluluk ebeveynlere ait olmaktadır.

Çocuklar ailelerinin davranışlarını gözlemleyerek kendilerine rol model aldıklarından dolayı çocuğun kişiliğinin şekillenmesinde ebeveynlerin tutum ve eylemleri etkin olmaktadır. Ergen bireylerin sağlıklı bir kişilik edinimi gerçekleştirebilmeleri ve gelişimsel görevlerini başarılı bir şekilde tamamlayabilmeleri adına ailelerin sağlıklı bireyler olmaları ve sorumluluklarını gerçekleştirebilmeleri gereklilik arz etmektedir (Kaya, 2012, s. 193-194).

Kendini Gerçekleştirme: Kendini gerçekleştirme hususunda kolaylık sağlayan veya bu durumu engelleyen çevresel şartlar olarak ağırlıklı olarak anne ve babanın sergilemekte olduğu tutumlar vurgulanmaktadır. Rogers tarafından kendini gerçekleştirme hususu bütün eylemlerin temelinde olan ana güdü olarak ifade edilmiştir. Rogers, çocuğun kendisi gibi kabul edildiği ve eylemlerinin çocuğun gelişimi bakımından değerlendirmeye alındığı takdirde çocuk için kendini gerçekleştirmesine uygun olan bir ortamın sunulabileceği düşüncesini taşımaktadır. Yıldız tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada içten sevgi ile geliştirici nitelikteki kontrolle nitelenmekte olan “demokratik anne baba tutumu” kendini gerçekleştirmeyi iyi yönde etkilerken “otoriter anne baba tutumu” kendini gerçekleştirmeyi kötü yönde etkilemektedir. “İlgisiz anne baba tutumu” ise söz konusu iki tutumun arasında bulunmaktadır (Kuzgun, 1972, s. 174-177).

Kuzgun (1973) tarafından gerçekleştirilen bir araştırma neticesinde otoriter bir ortamda yetiştirilen çocuklara nazaran demokratik ortamda yetiştirilen çocukların iletişim hareketlerinin daha az savunucu nitelikte olduğuna dair fikir yürütülmüştür (Cüceloğlu, 2002, s.75).

Benlik Gelişimi ve Kendilik Algısı: Bir birey olarak çocuğun düşüncelerine ve kendisine biçilen değer pozitif kişilik kavramını ve bununla beraber kişilik saygısını gelişim sürecine tabi tutan bir yaklaşımdır. Sağlıklı bir iletişim becerisine sahip, hoşgörülü, karşıya güven veren ve daha esnek düzeydeki anne-baba tavrı çocuğun kişiliği üzerindeki saygısını ve değerini yükseltirken; ebeveynin daha kontrolcü ve otoriter tavrı ise çocuğun kişilik kavramı üzerindeki saygını ve kendisine duymuş olduğu değeri düşürmektedir (Yavuzer, 1989, s. 42-43). Aile içerisindeki eleştiriler ve çocuğu onaylamayan tavırlar kişinin kendi benliği üzerinde pozitif algılar açığa çıkarabilmesinin de önüne geçmektedir (Özgüven, 2001, s. 201).

Ebeveynlerin çocuklarının gelişimlerdeki gereksinimlerin farkında olması, doğru iletişim içerisinde olmanın yollarını gözlemesi, çocuklarına uygun bir yetiştirme alanı oluşturup yeterli düzeyde bir sosyal çevre meydana getirmeleri çocukların benlik algıları üzerinde pozitif bir gelişime neden olacaktır (Sezer, 2010, s. 14-16).

Özerklik Gelişimi: Ülkemizde çocuk yetiştirme daha çok bağımlılık merkezli olduğundan kaynaklı, çocuklara kaldırılabilecekleri düzeyde yükümlülüklerin aktarılmadığı, karar alma aşamalarına dahil olmadıkları, hürriyetlerinin korumacı bir tavır ile sınırlandırıldığı kabul edilmektedir. Ergenlik çağında özerklik kavramının da gelişim aşamaları arasında en mühim dönemi kapsadığı belirtilebilir. Bu dönem içerisinde sağlıklı bir özerklik, bireyin yüksek bir hızla değişmekte olan günümüz yaşam şartları içerisinde oldukça donanımlı bir şekilde dahil olmalarına kolaylık sağlayacaktır. Ruh sağlığı bakımından suça yönelim ve madde kullanımı benzeri çeşitli tehlikelerden uzak durmaları ve iş hayatlarında da daha yüksek hedeflere erişebilmelerine katkı sağlamaktadır (Özdemir ve Çok, 2011, s. 153 -154).

Arkadaş İlişkileri: Toplumsal etkileşimin dozunda ve kuvvetli olduğu aile içerisinde gelişimlerini sürdüren çocuklar, bu gelişimler adına ihtiyaç duyulan tecrübeleri elde etmekte; arkadaşları ile diyaloglarında hür, başarılı ve etkin bir rol üstlenmektedirler. İncelemeler de demokrasi ve hoşgörünün hakim olduğu ortamlarda gelişimlerini sürdüren çocukların, arkadaşları ile olan ilişkilerinde daha aktif ve yaratıcı olduğu, fikirlerini rahatça söyleyebildiği; daha kontrolcü bir ortamda büyüyen çocukların ise arkadaşlık ilişkilerinde saldırganlık ya da karşı çıkma gibi yöntemler ile kendilerini karşı tarafa kabul ettirme çabasına büründükleri ve içsel dünyalarını ifade etmekte zorlandıkları fark edilmiştir (Yavuzer, 2005, s. 130-131).

Okul Yaşantısı ve Başarısı: Ailenin yaşamını sürdürdüğü ortam, eğitim seviyesi, çocuk üzerindeki beklentileri ve ödüllendirme yaklaşımları gibi unsurların çocuk üzerinde başarı seviyesini ayarlama da mühim bir rolü bulunmaktadır (Temel ve Aksoy, 2001, s. 117).

Çocuklara, daha çok da gençlere güven aşılayan, problemleri ile ilgilenen, başarısızlıkları karşısında yüksek anlayışa sahip olan, ilişkilerin daha sağlıklı yürütüldüğü aileler içerisindeki gençlerin başarıları daha beklenilir durumdadır

Başarı hususunda gençlere endişeli bir tavır ile yaklaşmak, onlardan yeteneklerinden fazlasını istemek; öne geçme kaygısını oluşturarak başarıyı ve çalışmayı negatif bir şekilde tesiri altına almaktadır. Ayriyeten aile fertlerine bağımlı bir şekilde yetiştirilen çocukların okula uyum sağlamada ve öğrenme esnasında sorunlar yaşadıkları da fark edilmektedir (Köknel, 2001, s. 246).

Ailelerin fazla kontrolcü olmadan, gerekli düzeyde verdikleri destek özgüven gelişimlerine katkı sağlamaktadır. Bu şekilde kendi öğrenme hedeflerini saptamada özgür olan öğrenciler, kendi kabiliyetlerine güven duyar ve sınavlarda daha az endişe içerisine girerler (Üredi ve Erden, 2009, s. 797).

Pozitif yöndeki ebeveyn davranışları ile yetişen kişilerin sorunlarını etkin bir biçimde hallederek, akademik yönden bir başarıya imza atmaları hususunda yeterli düzeye ulaşırlar. Aksi bir halde ise sorunlarını halledemeyen, düzenli olarak toplumsal bir kaygı barındıran ve bireyin kendini ifade edemeyişi sebebi ile akademik bir başarı elde edemeyen kişiler pek çok alanda da problem yaşarlar (Bozaslan ve Kaya, 2011, s. 1398).

Meslek Seçimi: Anne ve babalar yalnızca meslek tercihlerinde değil, çalışma hayatlarındaki yeterlilik, başarı ve tatmin olma hususunda da ergenlere önderlik yapmaktadırlar. Ebeveynlerin ergen çocuklarını meslek tercihleri hususunda yönlendirmeleri, çocukları bağlantısı ile kendi hayatlarını tekrardan yaşamak istemeleri negatif bir harekettir (Temel ve Aksoy, 2001, s. 135-136). Bununla birlikte anne ve babaların kendi iş yaşamları ile ilgili diyalogları çocukları üzerindeki çalışma prensibi yaklaşımını tesiri altına aldığı için negatif yüklemelerden uzaklaşmaları gerekmektedir. Bu olay ergen çocukların doğru mesleği seçmelerine katkı sağlayacaktır (Öztemel ve Yüksel, 2011, s. 221-222).

Bunun dışında çocuğunu pozitif yönde algılayan, beklentilerini onun yeterliliklerine göre öne süren anne ve baba, yüksek derecede kişilik değeri ve saygısı oluşumu meydana getirir. Neyin üstesinden gelebileceğine dair kısıtlanmamış çocuk meslek tercihi hususunda da başarılı bir yol izlemektedir (Kulaksızoğlu, 1999, s. 186).

Problem Çözme Becerisi: Çocuğun toplumsal çevre ile bağlantı sağladığı iletişimde etrafı algılama ve bu algı karşısında geliştirmiş olduğu tepkiler onun etrafında başına gelebilecek olası sorunlar ile mücadele etme mekanizmasını meydana getirir (Erdoğan ve Uçukoğlu, 2011, s. 69-70).

Konu hakkında yapılan araştırmada çocuklar üzerinde psikososyal temele dayanan sorun çözme yetisi demokratik ve hür ailelerde gelişim gösterdiği, yüksek orandaki kontrolcü anneliğin, otorite ve disiplin ile aile içerisindeki huzursuzluğun çocuklar üzerindeki sorun çözme yetisini negatif bir yönde tesiri altına aldığı fark edilmiştir (Arı ve Seçer, 2003, s. 461).

Hamarta tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada ebeveynlerini demokratik bulan çocukların sorun içeren durumlarda daha pozitif düşündükleri, üstesinden gelebilme hususunda kendilerini yeterli bulduklarını ve toplumsal sorunları çözme yetilerinin daha fazla olduğu ifade edilmiştir (Hamarta, 2007, s. 57).

Uyum Düzeyi: Kişinin hem kendisinde ortaya çıkan zihinsel, sosyal, biyolojik ve duygusal değişimlere uygun bir şekilde mücadele edebilmesine olanak sağlayan, hem de diğer kişiler ile pozitif bağlar içerisinde olmasına katkı sağlayan hal ve tavırların tekrardan biçimlenmesi adaptasyon olarak ifade edilir. Ebeveynlerin çocuk karşısında fazla hoşgörülü veya hoşgörüsüz, fazla kontrolcü ya da ilgisiz bir tavır takınması çocuğun gelişimini negatif yönde etkilemektedir. Bunlar ileriki süreçlerde sosyal çevrede bireylerarası ilişkilerde pozitif bir adaptasyon oluşmasını da güç duruma getiren bir unsurdur (Akbağ ve Erturan, 1995, s. 1-2).

Toplumsal ve bireysel olan, özgüveni fazla ve iletişim yetisi iyi düzeyde olan çocuklar kişisel ve sosyal çatışmaları daha düşük oranda yaşarlar. Çocuk, aile içerisinde doğru bir bağ ve etkileşim bağlamında kazandığı tecrübeler doğrultusunda psiko-sosyal gelişimini pozitif bir şekilde tamamlar ve sosyal çevresi ile barışık bir kişi şeklinde yetişir. Ebeveynin psikolojik bakımdan sağlıklı bir durumda olmadığı veya sağlıklı ilişkilerin görüldüğü ailelerde ise çocuklar farklı adaptasyon sorunlarına maruz kalabilirler (Avcı, 2006, s. 39-40).

Ergenlerde Uyum ve Davranış Sorunları: Ergenlik çağını problemlili geçiren gençler son derece fazladır. Ergen suçluların miktarındaki yükseliş, evlilik harici hamilelik, intihar, okul içerisindeki sorunlar mühim problemlerdir (Yavuzer, 2005, s. 292). Davranış bozuklukları ergenlik ve çocukluk süreçlerinde sık karşılaşılan ve başkalarına hasar verici tavırların dışında toplumsal normların düzenli olarak ihlal edildiği bir süreçtir.

Türkiye de davranış bozukluğu içerisinde olan ergenlerin sıklıkla geniş ailelerde disiplinsiz, kısıtlama olmadan, hoşgörü içerisinde yetiştirildiği belirtilmektedir. Bu şekilde aile tutumu ihtiyaç duyulan sosyal kuralların öğrenilmesini ve duyguların kontrolünün önüne geçilmesini sağlamaktadır (Sonuvar, 1988, s. 159- 160). Çocuk yetiştirme hususunda ana değişken durumunda tercih edilen otoritenin yoğunluğu ve tutarsızlığı çocuğun tutarsız bir tavra bürünmesinde mühim bir etken görevindedir. Özellikle otoriteyi yoğun derecede kontrolcü anne ve baba ile ergenlerin pek çok tutarsız tavra yönelmelerine sebep olarak görülmüştür (Ulusoy vd., 2005). Ergen çocuklardaki davranış problemleri üzerine meydana getirilen incelemede, davranış denetimi, iletişim, gerekli ilgiyi verebilme ve aile işlevleri içerisinde sağlık seviyeleri yükseldikçe ergenlerin davranış problemlerinin düşüşe geçtiği saptanmıştır (Savi ve Akboy, 2010, s. 1-16).

Ergen bireylerin suçluluğu ile meydana gelen incelemelerde; ailenin takındığı tavrın, ergenin suça yönelmesinde mühim bir tesiri olduğu belirtilmiştir. Aile içerisinde açığa çıkan kavgalar, şiddet ve pek de sağlıklı olmayan ilişkilerde ergenin saldırgan tavırlar içerisinde olmasına sebep olmaktadır (Erdoğan, 2005, s. 112).

Ebeveynlerin çeşitli disiplin anlayışını kapsayan, tutarlı tavırlar ile karşılaşmayan aile içerisinde ergen, kurallara uyum sağlamakta sıkıntı çekmektedir. Suçlu ergenlerin mühim bir kısmının suçlu anne ve babasının olması suçun sonradan öğrenilen bir davranış şekli olduğunu gözler önüne sermektedir (Kulaksızoğlu, 1999, s. 226).

Madde bağımlılığı, fazla kontrolcü ebeveyn sebebi ile sorumluluk üstlenmeden ve problemler ile karşı karşıya gelmeden yetişen ergenlerde daha çok karşılaşılır; sorunlar ile mücadele edemediklerinde, problemden bu yol ile uzaklaşma gayreti içerisinde girerler (Kulaksızoğlu, 1999, s. 226).

Ailenin ilgisiz tavrı neticesi ile beklentide olduğu sevgiyi elde edemeyen çocuklar ise, açığı çıkan bu tatminsizlik duygusunu ev haricinde giderme ihtiyacı duyarak bağımlılık meydana getiren maddelerin oluşturacağı geçici hazzı tercih ederler. Bununla birlikte aile üyeleri içerisindeki iletişimin, desteğinin düşük ve genelde bireyci ilişkilerin hâkim durumda olduğu evlerde hayatlarını sürdüren ergenler de bu maddelere yönelim daha yüksek düzeydedir (Kulaksızoğlu, 1999, s. 222-226).

İntihara yönelen gençlerin üzerinde duran araştırmacılar, aile unsurunun önemli bir etken olduğunu ifade etmişlerdir. Çocuğın erken yaşlarda bir kayıp yaşaması, aile içerisindeki kötü ilişkiler, duygusal bağ eksikliği ergenlerin kendilerine en çok zarar verme sebepleri içerisinde yer almaktadır. Negatif ilişkilerin sürdürüldüğü ailelerde uzun vadeli kırıcı ilişkiler olasıdır. Şiddet ve bazı cezalar ise ana eğitim aracı olmakla beraber bir iletişim şeklidir. Bazı zamanlarda kendi yetenek ve zeka seviyesinin üzerinde umulan başarıya ulaşamayan çocuk, aile üyelerinin sevgisini kaybetme endişesi ile intihara yönelebilmektedirler (Ekşi, 1999, s. 247- 249).

Saldırganlık ve öfke, doğuştan aktarılan dürtüler ya da öğrenme tecrübelerinden kaynaklı başarısızlığın neticesi olarak açığı çıkar. Saldırgan kişilerin aileleri içerisinde negatif yönde ilişkilerin, yanlış anne- baba davranışlarının, şiddete başvuru ceza yaptırımlarının ve son derece sağlıksız bir iletişim bağlamının mevcut olduğu bilinmektedir (Yıldız, 2004, s. 134-135). Çünkü kızgınlığın dışarıya yansımaları yetişkinleri gözlemleyerek öğrenilir. Benlik bozukluğu gösteren bireyler, ruhsal yaşantılarındaki yüksek kaygı, endişe, öfke sebebi ile ailesi ve yakın çevresiyle doğru bir ilişki içerisine giremezler. Genel şekli ile fazla dayak atan, tutarsız, madde veya alkol kullanan, ilgisiz yaklaşan, suçta meyilli olan ebeveynlerin çocuklarında antisosyal bir kişilik bozukluğu tehlikesinin yükselişte olduğu ifade edilmiştir. Bu tarzdaki kişiler etraflarında tutarsız, uyumsuz, saldıran tavırlar içerisinde olurlar ve toplum kurallarına adapte olamazlar (Ekşi, 1999, s. 176-177).

Ergenlerde Ruhsal Sorunlar: Ergenlik çağındaki kişinin aile üyeleri ile kurduğu ilişkilerin soyut özellikleri, ergenin psikolojik hali bünyesinde yüksek oranda etkilidir. Duygu durum bozuklukları en çok çocukluk döneminde yaşanmış olan olumsuz tecrübelerden meydana gelmektedir. Bu hayat izleri üzerinden çok zaman geçse bile duygu durumlarını ve tavırlarını kontrol altına almakta; kişinin sebepsiz üzüntü, kontrol kaybı, güvensizlik, içerisine kapanıklık benzeri problemler yaşamasına sebep olabilmektedir (Eskin vd., 2008, s. 387).

Ebeveynlerin bazı tavırlarının çocuk üzerinde toplumsal bir fobi oluşmasına doğrudan etki ettiği düşüncesi söz konusudur. Meydana getirilen çalışmalar, toplumsal bir fobiye sahip olan ergenlerin ebeveynlerinin koruyucu bir yaklaşım içerisinde olduklarını ifade etmektedir. Anksiyetesi fazla olan koruyucu anne ve babanın çocuğun tek başına araştırma yapmasının önüne geçmesi, çocuğun benlik saygısı kazanmasını güç bir duruma sokar.

Sürekli olarak endişe ve korku içerisinde olan çocuk kendisini savunma şekli olarak kaçınmayı tercih eder ve diğer bireyler ile yüzleşme adına bir tecrübe yaşayamaz. Bu gençlerde sorunlar ile mücadele etme yetilerinin gelişmesi pek olası görülmemektedir. Ebeveynin çocuk ile doğru bir iletişim içerisine girememesi, hoşgörüsüz ve ilgisiz bir tavra bürünmesi çocuklarda anksiyeteye rastlanmasına sebep olmaktadır.

Düzgün'ün 2006'da yaptığı incelemesine göre otoriter ebeveyn tutumu çocukları negatif bir yönde tesiri altına alarak anksiyete ile depresyona da sürüklemektedir. Demokratik ebeveyn ise çocuk üzerinde anksiyete ve depresyonu önleyici bir etkiye sahiptir (Düzgün, 2006, s. 236). Obsesif kompulsif benlik yapısı içerisindeki bireyler, içsel çatışmanın meydana getirdiği endişeyi yok etmek maksadı ile birçok bilinçdışı savunmaya yönelir. Pek çok eğilim ve dürtü farklı ve aşırıya kaçan tutum ile önlenmeye çalışılır. Son derece katı ve kuralcı bir eğitime tabi tutan aile ortamında yetişen ve tüm bunlara boyun eğmek mecburiyetinde kalan kişilerin bazıları temizliği ve düzeni çok mühim bir pencereye yerleştiren bir kişilik yaklaşımı geliştirmektedirler (Ekşi, 1999, s. 329- 330).

Aleksitimi, Duyguları tanıma ve bunları bedensel duyumlar ile birbirinden ayırma yönünden zorluk yaşama şeklinde açıklanmaktadır. Gerekli şefkat ve ilgi ile büyümemiş kişilerin beyninin bu duyguları tanıma kısmının olması gerektiği kadar gelişmediği, yapı içerisindeki bu anormalliğin duygu sağlığına neden olduğu yönünde verilere rastlanılmaktadır ((Eskin vd., 2008, s. 385-388).

Gençlerin Duygusal İstismarı: Duygusal düzeyde yaşanan istismar ergen ve çocuğun duygu durumunu aşağılayacak şekilde bir tavır takınıp ayrıca sıkça karşılaşılan bir istismar tipidir.

Yetişkin insanların bu tarzdaki negatif tavır ve davranışları içerisinde ergen bireylerin ailelerine belirli bir mesafe koymaları, adaptasyon sorunu yaşamaları ve hırçınlaşmaları, içlerine kapanmaları tarzında bazı problemler içerisinde oldukları belirtilmektedir. Çocuk üzerinde fazla koruyucu bir tavır üstlenen anne figürü, bireye istediği hürriyeti vermeyen otoriter baba, gence ve çocuğa gerekli ilginin aktarılamaması, kız çocuklarının eğitim haklarının ellerinden alınması da duygusal istismarın gözden kaçırılan yansımaları arasındadır. Bu durum ileriki süreçte diğer insanları aşağılayan, onların benliklerine saygı duymayıp saldıran, şiddeti hayatında bir iletişim şekli olarak görmeye başlayan kişilerin açığa çıkmasına sebep olabilir (Köknel, 2001, s. 311-315).

1.3. Akran Zorbalığı

1.3.1. Zorbalığın Tanımı

Türk Dil Kurumu'nun görüşlerine bakıldığında zorba, kuvvetli oluşunun ardına sığınan, kişilere söz hakkı ve tavır özgürlüğü tanımayan birey olarak belirtilmekte; zorbalık ise söz konusu tavırları uygulamak şeklinde belirtilmektedir (TDK Sözlük, 2023).

Zorbalık konusunda meydana gelen uluslararası incelemelerde yaygın bir biçimde tercih edilen tanım Dan Olweus'un (1993) kullanmış olduğu tanımıdır: *"Bir kişi, bir süre boyunca, bir veya daha fazla kişinin olumsuz davranışlarına maruz kaldığında zorbalığa uğramış olur."* Ülke, kültür ve zamana göre değişim gösteren zorbalık kavramının tanımı, küresel bir kavram olmakla beraber, farklı tanımlar kullanılıyor olsa da bütün tanımlar adına ortak özellikler de açığa çıkmaktadır. Zorbalık; akranlar içerisinde yaşanan istismar tavrıdır ve çocuk istismarı ile aile içi şiddet benzeri diğer istismar tipleri ile pek çok ortak özelliği barındırır. Zorbalık; sözel ya da fiziksel boyutta olabileceği gibi doğrudan ya da dolaylı olarak farklı yöntemlere de başvurularak yapılabilir (Dölek, 2002, s. 25-28).

1.3.2. Akran Zorbalığının Tanımı

Akran zorbalığının tanımlaması yapılırken mekan bazında bir ayırım yapılmamaktadır. Ergen ve çocukların birlikte yer aldığı ortamlarda akran zorbalığı tanımlamasına uygun olan eylemler bu bağlamda yer almaktadır.

Fakat zorbalık, şiddeti ya da sıklığı fark etmeksizin psikolojik, fiziksel, sosyal statü ve benzeri bakımlardan eşit seviyede olan iki birey arasındaki çatışma, sürtüşme veya anlaşmazlıklardan farklı olmaktadır (Salmivalli ve Peets, 2009, s. 323; Dölek, 2002, s. 46).

Ergen ve çocukların sosyal ortamlarında, özellikle de okullarında aralarında meydana gelen her anlaşmazlık akran zorbalığı olarak değerlendirilmemektedir. Bu yüzden gerçekleştirilen araştırmalarda akranlar arasındaki problemler, anlaşmazlıklar akran zorbalığı olarak değerlendirilebilmesi için zorbalığın birtakım nitelikleri, etkileri ve sınırları saptanmıştır (Dölek, 2002, s. 46-47).

Besag (1995) tarafından herhangi bir davranışın zorbalık olarak değerlendirilebilmesi için zorba kişinin mağdur tarafa zarar vermeye yönelik bir talebinin var olması gerektiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte zorba davranışı ifade etmek adına dört tane özellik ifade etmiştir. Söz konusu bu özelliklerden birincisi; zorba davranışın psikolojik, sözel, fiziksel bir yol ile gerçekleştirilmesidir. İkincisi ise gerçekleştirilen davranışın toplum nezdinde de zorbalık olarak ifade edilmesi gerekmektedir. Üçüncüsü ise mağdur tarafın zorba davranışa yeniden maruz kalacağına dair endişeli olması iken dördüncüsü zorba ile mağdurun arasında güç bakımından eşitsizlik olmasıdır.

1.3.3.Akran Zorbalığının Nedenleri

- **Bireysel Nedenler**

Akran zorbalığı özelinde zorbalıkta bulunma ya da zorbalık mağduru olmanın sebeplerinin araştırıldığı pek çok çalışmada ergen ve çocukların fiziksel özelliklerinin etkin olduğu iddia edilmiştir. Bir ergenin boyunun fazla uzun ya da kısa olması, kilosunun az ya da çok olması, diksiyon bozuklukları, gözlük kullanması, dış görünüşünde bir farklılığın olması zorbalık için bir hedef haline gelmelerine sebebiyet vermektedir (Olweus, 1987, s. 4-8; Lowenstein, 1978, 147- 149; Ahmed ve Braitwaite, 2004, s. 2-8; Smokowski ve Kopasz, 2005, s. 101).

Gerçekleştirilen araştırmalar kapsamında zorba bireylerin zorbalık yapmalarına doğuştan gelmekte olan mizaç özelliklerinin neden olduğu iddia edilmektedir.

Alingan, somurtkan çocuklar daha hızlı bir şekilde pasif ve savunmasız kişiliği üstlenerek zorbalığa maruz kalma olasılıklarını yükseltmektedir (Smokowski ve Kopasz, 2005, s. 101- 110).

Yaşıt ergenler arasında fiziki ve mizaç niteliklerine göre bir gruplaşma durumunun söz konusu olduğunu ve bu bağlamda zorba ya da mağdur konumda oldukları gerçekleştirilen pek çok araştırmada ifade edilmektedir. Bununla birlikte benzer araştırmalarda ergen bireylerin kendilerini çekici kılmalarını sağlayacak üstün başarı ya da yeteneklere sahip olmaları, komik olmaları, sosyal iletişimlerinin yüksek olması, çevreleri tarafından zeki olarak nitelendirilmeleri ve benzeri olumlu özellikleri sayesinde mağdur konumda olmalarının engellendiği iddia edilmektedir (Haynie vd., 2001, s. 29- 32; Carney ve Merrell, 2001, s. 365- 368).

Bununla birlikte mağdur ve zorbanın fiziksel özellikleri de akran zorbalığının sebeplerinden birisi olmaktadır. Olweus (1978) tarafından yapılan bir araştırmada zorba davranışlarda bulunanların fiziki yapılarının daha iri ve güçlü bir izlenim verdiğini ifade etmektedir. Duffy ve Sperry (2012) tarafından ise zorba davranışlarda bulunacak bireyin kendisine mağdur seçerken kendisinden dış görünüş olarak daha zayıf görünen insanları seçtiğini ifade etmektedir.

Akran zorbalığının meydana gelmesinin bireysel açıdan sebeplerine bakıldığında ise empati duygusu gelişmemiş olan bireylerin zorbaca davranmaya daha fazla yönelim gösterdikleridir (Jolliffe ve Farrington, 2006, s. 589- 595).

• **Aile ile İlgili Nedenler**

Bireyin zorba bir kişiliğe sahip olması ve zorba davranışlar sergilemesinin sebepleri arasında etken ebeveyn tutumu, ailenin yapısı ve sahip olduğu özellikleri, aile içerisindeki ilişkiler, bağlanmayla ilgili problemler ifade edilebilmektedir (Baldry ve Farrington, 2000, s. 18- 22).

Akran zorbalığı hususunda bir çocuğun mağdur tarafta olmasında ebeveynlerin çocuğun bağımsızlık gelişimini olumsuz etkileyen tutumlarda bulunması önemli bir etmendir. Bu hususta özellikle annelerde görülmekte olan fazla koruyuculuk ile anne ve çocuğun kurmuş olduğu yakın bağ erkeklerde kurban rolünde olmakla yakından ilişkilidir.

Anne tarafından fazla zorlayıcı, talepkâr ve reddetme tehditleri ise kızların kurban rolünü üstlenmesi ile yakından ilişkilidir. Bununla birlikte çocukların anneleri ile kurdukları bağlanma şekilleri mağdur ya da zorba rollerinden hangisini üstlendiklerine dair de bilgiler sunmaktadır. Zorba çocuklar anneleriyle kaçınan ilişki yaşamakla birlikte anne ile iletişim kurmaktan ve hislerini anlatmaktan kaçınmaktadırlar. Zorba rolünü benimsemiş olan çocuklar herhangi bir sıkıntı içerisinde olduklarında anneleriyle dertleşmekten ve onlardan teselli bulmaktan olması gereken başarıyı elde edemezler. Aynı zamanda çevreleriyle bütünlük kurma ve çevrelerini keşfetme aktiviteleri esnasında annelerinden kaçınırlar. Kurban konumunda olan saplantılı ilişki tutumu olan çocuklar ise bir problem durumu ile karşı karşıya kaldıklarında hissettikleri sıkıntıdan dolayı anneyle daha fazla bağ kurmaktadırlar. Çocuğun kurduğu saplantılı bağlanma biçimi çocukta kurban rolüne düşme ve içine dönük davranışlar sergilemeyi meydana getirmektedir.

Çocuğun annesi ile kurduğu kaçınarak bağlanma biçimi ise dışa dönük davranışlarda bulunmasını ve saldırgan bir eğilim göstermesine neden olmaktadır (Rodkin ve Hodges, 2003, s. 384- 390).

- **Okulla İlgili Nedenler**

Okul içerisinde geçirilmekte olan zaman ve olaylar, çocukların ve gençlerin sosyalleşmesini, sosyal beceriler kazanmasını, bilişsel, fiziksel ve duygusal açıdan gelişim göstermelerine destek verilmesini, bağımsız yetişkin bireyler olabilmeleri bakımından önem arz eden katkılarda bulunmaktadır (Santrock, 1998, s. 478- 479). Okul sendromu haline almış olan zorbalık ifadesini algılama ve bu hususta farkındalık seviyesini arttırma fazlasıyla önem taşımaktadır (Yaman ve Eroğlu, 2011, s. 53). Bununla birlikte okul içerisinde yaşanmakta olan durumlar, okulun sosyal açıdan sahip olduğu atmosferi de olumsuz yönde etkileyebileceğinden dolayı okul içerisinde eğitim ve öğretime dair faaliyetlerin verimlilik arz ederek sürdürülmesi zorlaşacaktır (Ayas, 2008, s. 18).

Birçok çalışmada farklı öğrenim seviyelerinde bulunan çocukların %80'i ile %90'ının okul içerisinde zorbalığa maruz kaldıklarını ifade ettikleri raporlar elde edilmiştir (Shelly, 1985, s. 81- 85).

Zorba veya kurban konumunda olarak akran zorbalığı yaşamakta olan öğrenciler stresin artış göstermesi ile derslerine karşı duydukları ilgiyi de kaybederler ve okula gelmek istemezler. Söz konusu durum okul tükenmişliği olmak üzere literatüre aktarılmıştır (Bask ve Salmelo-Aro, 2012, s. 515- 520).

Öğrencilerin okul içerisinde kendilerini güvende hissetmeleri ile okul tükenmişliği arasında ters bir ilişki mevcuttur. Zorbalık durumu söz konusu olduğunda ise ergen birey hangi rolü üstlendiği fark etmeksizin ruhsal açıdan kötü etkilenmektedir. Akran zorbalığının okullar içerisinde bir problem olarak değerlendirilmesi ve gerekli görülen tedbirlerin alınmasıyla bu bağlamda müdahale programlarının geliştirilmesi gereklilik ve önem arz etmektedir. Bu hususta yönetici ve eğitimcilerin birçok sorumluluğu bulunmaktadır. Bu bağlamda öğretmenler olumsuz davranış tutumları ile öğrencilere zorbalık konusunda yol gösterici olabilmektedirler (Craig ve Pepler, 2003, s. 577- 580).

Okul içerisinde yaşanmakta olan zorbalık davranışlarının yaygınlık düzeyi öğretmenlerin zorbalığa yönelik tutumlarına etki eden etmenlerden birisidir (Craig vd., 2000, s. 5- 10). Askew ise okulun birtakım niteliklerinin zorbalık için bir ortam yaratabileceğini ifade etmektedir. Okulun belirlediği kurallar, roller, normlar başka bireylere yönelik duyarsız bir tutumun meydana gelmesine neden olduğunda arzulanmayan bir bağımsızlığı, hırsı, saldırganlığı ön planda tutarken duygusal zayıflığın ise arka planda kalmasına yol açmaktadır (Akt. Dölek, 2002, s. 26).

Zorbalığa eğilimi olan çocukların bu davranışları ilk sergileyecekleri ortam okuldur. Bu yüzden yöneticiler ve eğitimciler tarafından okul ortamının daha güvenli bir ortam haline getirilmesi gerekmektedir. Yetersiz seviyede denetim gerçekleştirilmesi, okul içerisinde öğrencilerin disiplinlerine yönelik adaletsiz tutumlar sergilenmesi, öğrencilerin kendilerini diledikleri gibi ifade edebilmelerine imkan sunmayan otoriter tutumlar sebebiyle zorba davranışlar meydana gelmekte ve gözlemlenebilen ya da gözlemlenemeyen akran zorbalıklarına sebep olmaktadır. Hodges ve Perry (1999) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada çocukların okul içerisinde fazla arkadaşına ya da az sayıda da olsa iyi bir arkadaş ortamına sahip olmasının ergenlerin veya çocukların akran zorbalığında mağdur konumda olma olasılığını düşürdüğünü tam tersine bir durum söz konusu olduğunda ise mağdur konumda olma olasılıklarının artış gösterdiğini ifade etmektedirler.

- **Yaş ve Cinsiyet Faktörü**

Zorbalık davranışlarında cinsiyet faktörü etken olmaktadır. Erkek çocuklarının kız çocuklarına nazaran zorba davranışlar sergilemeye daha eğilimli oldukları bilinmektedir. Bununla birlikte kız çocuklarının erkek çocuklarına nazaran daha fazla zorbalık mağduru olmaları söz konusudur (Yurtal ve Cenkseven, 2005, s. 14).

İngiltere kapsamında gerçekleştirilen bir araştırmaya göre zorbalık davranışlarının sergilenmesi hususunda %65'lik dilimde erkekler yer alırken %15'lik dilimde ise kızlar yer almaktadır. Geriye kalan %19'luk dilimde ise hem kız hem erkek bireyler yer almaktadır (Boulton ve Underwood, 1992, s. 74).

Olweus (1984) tarafından yapılan bir araştırmada ise 5 ile 7. sınıf aralığındaki (11-13 yaş) erkek öğrencilerin zorbalığa dair davranışlarının büyük bir kısmını kız öğrencilere yönelik gerçekleştirdikleri ifade edilmektedir.

Araştırmaların bazılarında ise hem kız hem erkek bireylerde aynı oranda zorbalığın görülmekte olduğu fakat zorbalığın türlerinin cinsiyetlere göre değişimler gösterdiği neticesine erişilmiştir. Garrett (1995) tarafından erkek bireylerin maruz kaldığı zorbalığın saldırganlık ve şiddet benzeri fiziksel güç odaklı olduğu görülürken kız bireyler arasında gerçekleşen zorbalığın ise alay, dedikodu, dışlama ve benzeri sosyal, sözel ilişkilere odaklı olduğu ifade edilmiştir.

Olweus (1995) tarafından gerçekleştirilen araştırmalardan hareketle ilk altı sınıf bazında sınıf seviyesi artış gösterdikçe çocukların kendi aralarında akran zorbalığına maruz kalma yüzdelerine dair eğri azalış göstermektedir. Küçükler ve daha zayıf olan öğrenciler en çok zorbalığa maruz kalanlardır. Olweus tarafından liselere nazaran ilkokullarda daha fazla zorbalık mağduru olduğu ifade edilmiştir.

1.3.5. Akran Zorbalığının Ergenler Üzerindeki Sonuçları

Zorba ile kurban bireyin arasında belirgin oranda güç farklılığı bulunmaktadır. Okullarda gerçekleşmekte olan akran zorbalığının ise farklı görünüşleri olmaktadır. Bazı zorbalık türleri; çelme takma, alay etme gibi fiziksel özelliklere dayanmakta iken bazı zorbalık türleri ise sosyal açıdan dışlamak, dedikodusunu yapmak gibi dolaylı şekillerde meydana gelebilmektedir (Sharp ve Smith, 2003, s. 2).

Bu açıdan okul içerisinde zorbalık mağduru olmak ergen bireylerin psikolojik ve fiziksel açıdan gelişimlerinde engelleyici bir unsur niteliği taşıyabilmektedir. Zorbalık mağduru olan öğrencilerde baş ağrısı, mide problemleri, dikkat eksiklikleri, uyku ve beslenme sorunları gibi fiziksel sorunlar yaşadıkları ifade edilmektedir. Psikolojik sorunlar olarak ise anksiyete, depresyon, travma sonrası stres bozukluğu, öz saygı düşüklüğü, intihar riskinde artma ve benzeri etkiler meydana gelmektedir (Furlong, 2004, s. 16).

Akran zorbalığına dair her tür eylem mağdur tarafın benlik saygısını, statüsünü, akran grubunda yer almasına dair aidiyet duygusunu açık bir şekilde olumsuz etkilemektedir (Salmivalli ve Peets, 2009, s. 323).

Bununla birlikte akran zorbalığı okul terkine ve sosyal yalıtıma neden olduğundan dolayı kişisel ve sosyal gelişimlerinde aksaklığa neden olmaktadır. Zorbalığa maruz kalan çocukların genellikle hiç arkadaşları olmadığından dolayı dışlanmışlık duyguları artış göstermektedir (Harris ve Petrie, 2003, s. 32).

Zorba ve mağdur ilişkisinde bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlıklarına dair olumsuz etkileri araştırmakta olan çalışmalarda olumsuz nitelikteki sağlık şartları dört farklı kategoride ifade edilmektedir (Rigby, 2003, 54).

1. Düşük Psikolojik İyi Olma Hali: genel kapsamda bir mutsuzluk hâkimdir. Bireyin kendisine olan benlik saygısı da düşük olmakla birlikte üzüntü, sinir gibi olumsuz fakat fazla acı vermeyen hisler mevcuttur.
2. Düşük Sosyal Uyum: Birinin çevresine karşı beslediği isteksizlik duygusu, yalnızlık, okulu sevmemek gibi durumları ifade etmektedir.
3. Psikolojik Acı: Depresyon, yüksek seviyede ve intihara yönelik fikirleri kapsamaktadır.
4. Fiziksel İyi Olmama Durumu: Tıbbi açıdan tanılanmış olan hastalıklara kanıt olarak fiziksel rahatsızlıkları göstermektedir. Bununla birlikte söz konusu kategoride psiko-somatik belirtiler de bulunmaktadır.

Kaygılı bireyler zorbalığa maruz kaldıklarında bir risk taşımakla birlikte sürekli olarak tekrar eden zorbalığa dayanan davranışlar sosyal kaygının düzeyini arttırmaktadır. Kaygı durumu ise depresyon ve çaresizlik duygularına yol açmaktadır (Craig ve Pepler, 2003, s. 580).

Batsche ve Knoff (1994) tarafından mağdur kişilerin zorbalığa maruz kaldıklarında sergiledikleri davranışlar dört farklı gruba ayrılmıştır.

1. Okul kapsamında zorbalığa maruz kaldıklarında vurma, itme ve benzeri davranışlardan kaçma.
2. Akademik başarıda %40 oranında düşüş yaşama.
3. Benlik saygısında düşüş.
4. İntihar girişiminde bulunma ve zorbaların ölmesini isteme biçiminde olmaktadır.

1.3.6. Akran Zorbalığı ile Ebeveyn Tutumu

Olweus (1978) tarafından aile içerisinde sergilenmekte olan otoriter tutumlar, sözel ve fiziksel şiddet, sorun çözme yöntemleri, şiddet odaklı olma ve benzeri özellikleri barındıran insanların bulunduğu ailede çocukluklarını geçirmiş olan bireylerin zorbalığa ve saldırganlığa karşı daha fazla eğilimli olduklarını ifade etmektedir.

Aynı şekilde ailesi tarafından yeterli ilgiyi ve sevgiyi görememiş olan çocuklarda benzer davranışları göstermeye ve zorba rolünde olmaya daha fazla yatkındırlar.

Çocukların ya da ergen bireylerin zorbalığa maruz kaldıklarını ebeveynleri ile paylaşamama sebepleri şu şekilde ifade edilebilmektedir:

- Maruz kaldığı davranışı anlatırsa şikayet eden konumunda olacağını ve karanları tarafından bu duruma hoş bakılmayacağını düşünmektedir.
- Maruz kaldığı zorbalıktan dolayı utanç hissetmektedir.
- Zorbalığa maruz kalmak hassasiyet içeren şahsi bir deneyim olduğundan dolayı ebeveynleri tarafından bu durumun bilinmemesini isteyebilmektedirler.
- Birçok mağdurun benlik saygısı düşük seviyede olduğundan dolayı zorbalığı hak ettiğini düşünmektedir.
- Maruz kaldığı zorbalıkları ebeveynlerine anlattığı zaman durumun daha kötü bir hal alabileceğinden korkmaktadır.

- Maruz kaldığı zorbalıkları ebeveynleriyle paylaşarak onları üzmemek istemeyebilmektedir.
- Zorbalık gördüğü birey tarafından tehdit edildiğinden dolayı maruz kaldıkları zorbalıkları paylaşamamaktadırlar (Griffiths, 1997, s. 25).

Akranlarına karşı zorba davranışlarda bulunan bireylerin ailelerinde genellikle otoriter ve baskıcı yaklaşımlar ile fiziksel ya da sözel şiddet gözlemlenmektedir. Bununla birlikte ilgisiz ve sevgisiz bir ortamda büyüyen çocuklarda zorba davranışlara eğilimlidirler. Rigby (2003) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada ebeveynleri ile kurduğu ilişkiyi olumlu bir şekilde algılayamayan çocukların akranlarına nazaran daha fazla zorbalığa yönelim gösterdiği ifade edilmektedir.

1.4. Depresyon

1.4.1. Depresyonun Tanımı

Psikiyatrik bozuklukların sıklığına odaklanıldığında depresyonun en önde olduğu görülmektedir. Duygulanım kısmında çöküntü meydana gelmesi, hayattan tat alamama, enerji eksikliği, değersizlik duygusu, karamsarlık, kilo düşüşleri ya da yükselişi benzeri belirtiler yolu ile depresyon pek çok sebebe bağlı meydana çıkabilir

Dünya Sağlık Örgütü'nün incelemelerine göre depresyonun sıklık derecesi her geçen gün yükselmektedir. Depresyon bireyin günlük yaşamının dinamiğine zarar vererek, işlevselliğini düşürerek, sosyal düzeni ve kamuoyunun sağlığını risk altına alan bir bozukluktur. Dünya Sağlık Örgütü'nün yapmış olduğu Global Hastalık yükü bulgularına bakıldığında 2020'de depresyon halinin iskemik kalp rahatsızlığının ardından yaygın bir biçimde karşılaşılan ikinci hastalık olarak görülmesi beklenmektedir (World Health Organization, 2015). Yüksek yaygınlık düzeyinin bulunması ve bu sıklığın her geçen gün yükselmesi; meydana gelmesinde tesiri olan risk unsurlarının incelenmesini mühim görmektedir.

1.4.2. Depresyonun Tanısı ve Belirtileri

Depresyon duygular içerisindeki bir bozukluk şeklidir. Bu kişilerde dikkati çeken ilk şey yüzündeki çökkün şekilde olan ifadedir. Depresif duygu durum içerisinde bulunan kişinin ana duygusu hüzdür, birey mutsuz olduğunu ifade eder, suratında ise o çökkün ifade fark edilir.

Daha önceleri zevk alarak yaptığı faaliyetleri yapmak artık kişiye bir yük olup, yaptığı veya yapması beklenen pek çok şeyin manasız olduğunu fark eder. Duş almak, yemek yemek gibi temel ihtiyaçları gerçekleştirmek bile manasız görünmeye başlar. Psikomotor retardasyon, günlük hayat aktivitelerinde düşüş, iş gitmek istememe, öz bakımın önemsenmemesi, devamlı olarak yorgun hissetme, enerji düşüşü gibi belirtilere yol açar. Günlük yaşamın pek çok kısmında oluşan yavaşlama, konuşma esnasında da görülebilir. Anhedoni şeklinde adlandırılan ‘hiçbir şeyden zevk almama’ hissiyatını yaşayan kişiler yemek yemekten keyif almadıklarını bu sebeple yemek yemeyi tercih etmediklerini ifade ederler. Bundan kaynaklı kilo düşüşleri yaşanabilir. Psikomotor retardasyon, gastrointestinal alanın da hareketleri içerisinde yavaşlama oluşur, bunun sonucunda kabızlık meydana gelir. (Işık, 2003, s. 41).

Uyku problemleri; uykuya dalış esnasında güçlük, gece çok fazla uyanma ve gündüzleri erken saatlerde uyanıp bir daha uyuyamama, durmadan uyuma arzusu ile birlikte fazla uyuma şeklinde karşımıza çıkar. Depresyon bilişsel fonksiyonları da tesiri altına alır. Bilişsel fonksiyonlarda ortaya çıkan düşüşün sonucunda; unutkanlık, odaklanma sorunları meydana gelebilir.

Değersizlik duygusu hastalar üzerinde pek bir işe yaramadığını, boşuna hayatta olduğunu, çevresindekilere bir yük gibi olduğu düşüncesinin hâkim olduğu hastalarda meydana gelir. Bu değersizlik duygusu kişide suçluluk duygusuna neden olabilir. Yaşamış olduğu negatif durumların düzelmeyeceğine inanma ve geleceğe dair hiçbir beklenti barındıramama bireyde ölüm isteğine yol açabilir. Alanyazına göz gezdirildiğinde depresyon hastalarının neredeyse %75’inin intihara meyilli olduğu ifade edilmektedir (Yavuz, 1999, s. 30). Tüm bu belirtilere ilave olarak hastalar üzerinde algı bozukluğu, cinsel arzuda düşüş ve zevk duyamama, öfke durumu ve fiziken fark edilemeyen ağrıların meydana gelmesi de depresyonun belirtileri arasında görülebilir.

1.4.3. Depresyonun Tedavisi

Çağımızda depresyon tedavisi için antidepresanlar mühim bir yerdedir. Çabuk bir şekilde yanıt alınması, kişinin herhangi bir gayrette bulunmayacak olması, doktorların ulaşılabilir durumda olması ile antidepresanları daha iyi bir seçenek olarak kabul etmektedir. Lakin en etkili tedavi psikoterapi ve ilaç ile aynı anda gerçekleşmektedir.

Bu tedaviler esnasında en sık tercih edilen psikoterapi bilişsel-davranışçı olanlardır. BDT, depresif ruh haline sebep olan gerçek olmayan bilişsel alanları saptamayı, bireyde bu alanlara dair farkındalık meydana getirmeyi ve bu kısımları değiştirmeyi hedeflemektedir. Davranışçı terapiler esnasında ise davranışın ana nedenine inilmeksizin uyum sağlayamayan mevcut tavrın söndürülmesi hedeflenir. Hastalara uygulanacak olan grup terapiler ile bu belirtilerin kişiye özel olmadığı, yaşamış oldukları durumların hastalık kaynaklı olduğu ve tedavi sonucu değişebileceği ifade edilebilir.

Depresyon hastaları yoğun olarak yaşamış oldukları bu belirtileri benlikleri ile ilgili görürler. Grupta farklı kişilerinde benzer durumlar yaşadığını görmek; belirtilerin depresyon kaynaklı olduğunu kavramaya destek olarak tedaviye olumlu bir etki bırakır. Psikoeğitimler ile hastalık hakkında bilgilendirmeler sunulur. Depresyon hastalığının delirmek ile ilgili olmadığı, psikoloğa ya da psikiyatriste gitmenin birey üzerinde olumsuz bir algı oluşturacak vaziyette olmadığı, hastalığın benliği değiştirmedeği, antidepresanların tesirini hızlı bir şekilde göstermediği, ilaç tesirinin iki haftanın ardından açığa çıktığı hususunda bilinçlendirilmesi ile tedavi sürecine katkıda bulunulur.

Depresyon hastalığının tedavisinde en sık tercih edilen yöntem ilaç tedavidir. İlk kısımda kişinin depresyondan önceki işlevselliğini yeniden elde etmesi hedeflenir. Sonrasındaki kısımda ise hastalığın tekrardan nüksetmesi önlenmeye çalışılır (Örsel, 2004, s. 20). Depresyonun tedavi sürecinde ilaç tercih edilirken ilk olarak hastanın belirtileri ve aynı zamanda ilacın olumsuz etkileri de gözden kaçırılmamalıdır. Major depresyonda hastaların üçte ikisi antidepresan tedavisine yanıt vermemektedir (Erol, 2013, s. 57). Depresyona anksiyete belirtileri ekleniyorsa antidepresanlara ilave olarak kısa bir zaman aralığında sedatif ilaçlar tercih edilebilir. İlaçlara düşük seviyede yanıt verildiği durumlarda, fazla doza ise yan etkiler sebebi ile çıkılmadığında hastalar üzerinde Elektrokonvulzif Terapi yöntemi de uygulanmaktadır.

1.4.4. Ergenlerde Depresyon

Depresyon, yaşama karşı ilgisizlik şeklinde tanımlanan ve iki hafta ya da daha uzun süreler eşliğinde devamı gelen depresif hal ile karakterizedir.

Çocuklarda ve ergenlerde meydana gelen dokuz semptom; iştah durumunda değişim, mutsuzluk, ilgisizlik, düzensiz uyku, düşen fiziksel aktiviteler, düşük enerji, özgüvensizlik, hasarlı zihinsel yetiler ve intihar düşüncelerinde yükseliş şeklinde ifade edilmektedir (Saczawa, 2016, s. 35). Depresyon hastalığı, çocukluktan ergenliğe geçerken artmaktadır. Aile ortamında meydana gelen çatışmaların, okuldaki başarısızlığın depresyonu meydana getirdiği ifade edilmektedir. Depresyonda olan ergenler; umutsuzluk, değersizlik, öfke benzeri belirtilere sahiptirler. Bu belirtiler iki haftadan fazla ise ve bu belirtilerin yanına uyku problemleri, iştahsızlık da ekleniyorsa ergen üzerinde depresyondan şüphe duyulmaktadır. (Kulaksızoğlu, 1998'den akt. Demir ve Yıldırım, 2017, s. 313). Ergenler üzerinde yapılan son incelemede, yaşam boyu ve bir yıllık olan depresyon sıklık yüzdeleri %11 ve %7,5 şeklinde ölçülmüştür (Avenevoli vd., 2015, s. 38). Yetişkinlik sürecinde meydana gelen psikiyatrik sorunlar genellikle ergenlik çağında yaşanan depresyon ile bağlantılıdır (Saczawa, 2016, s. 54).

Ergenlik çağında depresyon ile mücadele eden kişilerin sonrasında ilişkisel sorunlarla, intihar düşüncesiyle, akademik problemlerle ve madde bağımlılığı ile karşılaşma oranı daha yüksektir (Harrington ve Vostanis, 1995, s. 312). Depresyonun belirtileri bütün süreçler içerisinde aynıdır. Lakin bazı anlarda bazı belirtiler daha sık görülür. Yetişkinlikteki depresyonda karşılaşılan genellikle hayattan tat alamama, durgunluk belirtilerine çocuklukta pek rastlanmaz.

Çocuklukta fiziksel sorunlarla, ergenlik çağında hezeyanlarla daha fazla karşılaşılır. Çocuklar mutsuz olduklarını ifade edebilirler. Lakin çocuklar depresyonda iken yetişkinlerde olduğu gibi mutsuz oldukları çevre tarafından gözlemlenmeyebilir. Yani çocuklarda ve ergenlerde daha huzursuz bir tavır söz konusudur (Tan, 2018, s. 26). Ergenlik çağında depresiflik artış göstermektedir. Ergenlik çağından önceki dönemler içerisinde ergenliğe oranla depresyon yaşanması daha düşüktür. Ergenlik çağında, ergenliğin öncesinde yaşanan depresyona kıyasla iki kat fazla yoğun bir depresyon ile karşılaşılmaktadır (Steinberg, 2007, s. 58).

Ergenlikte fazlalaşan yükümlülüklerin ve psikososyal değişikliklerin meydana getirdiği kaygıya negatif hayat tecrübelerinin katılması ile depresyon ortaya çıkabilir. Son çocukluk itibari ile stres unsurlarının yükselmesi ergenler üzerinde depresyon seviyesinin yükselmesine sebep olabilir. Çocukluk çağından ergenliğe geçiş ile birlikte duygusal sorunlar ile daha sık karşı karşıya kalınmaktadır. Ergenlik çağının bitişine doğru kişilerin kişiliklerine olan saygıları yükselmektedir.

Kişi kimliğini daha gerçekçi bir şekilde kabul etmeye başlar. Uzun bir süre kaygısı süren ergenlerde depresyon görülebilir. Ardından medikal tedavi gerek görülebilir. Ergenlik çağında depresyon teşhisinde bulunmak diğer süreçlere göre daha zor bir hal alır. Çünkü ergenlik çağındaki depresyon genellikle anksiyete, davranış bozuklukları ile birlikte karşılaşılmaktadır. Düşük ekonomik seviyedeki ergenlerin ise mutsuzluk gibi belirtiler göstermektense genelde psikosomatik sorunlarla gelme ihtimali daha yüksektir (Steinberg, 2007, s. 60). Ergenlik çağında meydana gelen depresyona sebep olan unsurlar içerisinde önceden hastalığın tanısının yapıldığı aile üyelerinin bulunması, ebeveynlerin ayrılması, travmalar, stres, cinsel taciz, ebeveyn uyumsuzluğu yer almaktadır. Yakınlarına depresyon tanısı konulmuş ergenlerin hastalığı yaşama ihtimalleri %10 ile 13 oranında daha yüksektir (Yalom, 2008, s. 16).

1.4.5. Depresyon Kuramları

Yükleme Kuramı

Yükleme teorisinin temelinde, bireyin tavırlarının neticelerine göre içsel veya dışsal sebeplere atıfta bulunması vardır. Bu durum bir şeylerin açıklanması hususunda nedensel çıkarımlara başvurulmasını açıklamaktadır (Hogg ve Vaughan, 2011, s.104). “*Yükleme teorisi, sosyal algılayıcının (insan) olaylara yönelik nedensel açıklamalara varmak için bilgiyi nasıl kullandığı konusuyula ilgilenmektedir*” (Yıldırım, 2012, s.28).

Antropolojik Bakış Açısı Kuramı

Depresyon hastalığının bilişsel yaklaşımı esnasına “Antropolojik Bakış Açısı” şeklinde belirtilen teori Paul Gilbert tarafından düzenlenmiştir ve bireyin antropolojik olarak toplumsal bakımdan diğer kişiler için değerli görülme ihtiyacı içerisinde olduğunu ifade etmektedir (Türkçapar, 2009, s.28,29). Bu hedefe ulaşamayan kişilerde depresyonun meydana gelme ihtimalini öne süren teori yoğun bir destek ile karşılaşmamıştır.

Bilişsel Davranışçı Sistem Analizi Psikoterapisi Kuramı

“CBASP” için kronik düzeydeki depresif hastalar tercih edilen ve Piaget’in açıklamış olduğu işlem öncesi sürece odaklı düşünme şeklinin faktör olduğu bilişsel terapi stratejisine uzanan bir teori olduğu ifadesi yer almaktadır (Türkçapar, 2009, s. 29). Bu doğrultuda kişinin yaşamış olduğu travma neticesinde bu asamda takılı kalması ve bu sebeple depresyonun oluştuğu belirtilmektedir (Türkçapar, 2009, s.30)

Umutsuzluk Kuramı

Kişilerin önceden yaşadıkları olaylar esnasında kazandıkları başaramayacaklarına karşı olan inanç sistemleri umutsuzluk duygusuna neden olabilmektedir. “*Depresyonu tetikleyen en önemli şey umutsuzluktur ve umutsuzluk bir beklenti olarak tanımlanmıştır.*” (Abramson, Metalsky ve Alloy’dan akt. Kring vd., 2015, s. 151). Teori uyarınca kişiler, negatif hayat tecrübelerinden net bir şekilde olumsuz neticelere varmakta ve bu neticelere dayanarak umutsuzluk depresyonu adı verilen hastalığın özel bir türünü tecrübe etmektedirler. Teori, Beck’in bireysel modelindeki bilişsel kısımlardan söz etmektedir. “*Bilişsel yanlışlıklar, kayıp veya engellenmenin abartılmış, kişiselleştirilmiş ve olumsuz bir tarzda 35 yorumlanmasıyla olumsuz yaşam olaylarına karşı duyarlılığı artırır*” (Leahy, 2007, s. 1).

Ruminasyon Kuramı

Hüznün hakim olduğu hayat tecrübelerinin yinelenerek düşünülmesi şeklinde olan ruminasyonun hastalığın meydana gelmesinde mühim bir yeri olduğundan bahsedilmektedir. Teori, yineleyici ve negatif yüklü düşünce havuzunun yüksek bir stres meydana getirerek depresyona neden olduğu öne sürülmektedir (Hogg ve Vaughan, 2011, s. 105- 110).

Bilişsel Kuram

Bu kuram her kişi için öznel ve yine her kişi için kendine has bir yapıyı ifade etmekle beraber bazı ortak kısımlarda açıklanabilen ve bu benzer açıklamalar beraberinde değerlendirmeler yapılabilen, ayrıntı içeren, kanıta dayalı teori kaynaklı başarılarla imza atan uygulamalar gerçekleştiren ve Bilişsel Terapi şeklinde ifade edilmiş olan bir sağaltım stratejisini bulunduran bir kuramdır (Türkçapar, 2009, s. 30-35).

İKİNCİ BÖLÜM

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Eskin ve diğerleri (2008) tarafından yapılan bir çalışmada lise çağındaki ergenlerde depresyonun yaygınlık düzeyi ve depresyona sebep olan faktörlerle ilgili bir çalışma yapılmıştır. Depresyonun bu yaşlarda yaygın olarak görülebileceği, düşük öz benlik saygısının olabileceği, yetersiz seviyede olan sorun çözme becerisi gibi durumların depresyona neden olabileceği sonucuna varılmıştır.

Hamidi ve diğerleri (2013) tarafından yapılan araştırmada ergen bireylerde depresyonla ilişkili koruyucu ve risk faktörleri ile ilgili bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada ergen bireylerde depresyonla bağlantılı olan bir dizi koruyucu ve risk faktörünün tanımlanması amaçlanmıştır. Annenin bir işte çalışmakta olması, aile içerisinde fiziksel ya da sözel şiddetin belirgin olması, ailede psikolojik bozukluklar olması gibi durumların çocukların üzerinde etkin olduğu görülmüştür.

Yöndem ve Totan (2007) tarafından yapılan bir çalışmada ergen bireylerin ebeveynleriyle ve akranlarıyla olan ilişkilerinin cinsiyet bazında zorbalık davranışlarının meydana gelmesindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın neticesinde sözel zorbalık türünün, fiziksel veya sosyal zorbalığa göre daha fazla yaygın olduğu gözlemlenmiştir.

Bununla birlikte akranlar arasındaki ilişkiler artış gösterdikçe ergen bireylerde zorba olma ihtimalini yükseltirken kurban olma ihtimalini düşürmektedir. Cinsiyet bazında bir değerlendirme söz konusu olduğunda ise ergen bireylerin ebeveynleriyle ilişkilerindeki yükselişin kızlara nazaran erkeklerde zorbalığa dahil olmama ihtimalini arttırmakta olduğu ifade edilmektedir. Erkeklerle nazaran kızlarda ise akran ilişkilerinde zorba ve mağdur olma ihtimalini yükseltmektedir.

Yelboğa ve Koçak (2019) tarafından yapılan bir çalışmada ergen bireylerde akran zorbalığına sebep olan bazı etmenlerin mağdur ve zorba kişiler bakımından değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Çalışma kapsamında akran zorbalığı kavramı değerlendirilmiş ve zorbalık davranışlarına etki eden etmenler incelemeye alınmıştır. Bununla birlikte akran zorbalığının ergen bireyler üzerinde meydana getirdiği etkiler değerlendirilmiştir. Son olarak ise bu konuya yönelik olarak birey, okul yönetimi ve aileye yönelik olarak birtakım öneriler sunulmuştur.

Erkman (2003) tarafından 10 ila 18 yaş aralığında bulunan 1821 çocuk ve genç birey ile gerçekleştirilen bir çalışmada, psikolojik uyum ile algılanan ebeveyn kabul reddi arasında bulunan ilişki değerlendirilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre anne reddinin yanı sıra baba reddinin de psikolojik uyum üzerinde olumsuz yönde etkilerinin bulunduğu ifade edilmiştir.

2.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Besag (1995) tarafından mağdur ya da zorba rolünde bulunan ergen bireylerin ailelerinin fazlası ile problemlili bir aile yapısına sahip olduklarını ifade etmektedir. Söz konusu problem durumlarına anne yoksunluğu, ebeveynlerin boşanmış olması, fakirlik, alkol bağımlılığı, şiddet eğilimi ve benzeri etmenler örnek gösterilebilmektedir.

O'Moore ve Kirkham (2001) tarafından gerçekleştirilmiş olan çalışmalar neticesinde tek bir ebeveynle büyümekte olan özellikle de anne yoksunluğu çekmekte olan ergenlerin ya da çocukların akranlarına nazaran daha fazla zorbalık mağduru oldukları ifade edilmiştir.

Dussich ve Maekoya (2007) tarafından yalnızca ebeveynlerin değil kardeşlerin kendi aralarında çatışmaya dayalı olan bir ilişki kurmaları neticesinde de çocuk ya da ergenin zorba ya da mağdur olabilme ihtimalinin yüksek olduğu ifade edilmektedir.

Campo ve Rohner (1992) tarafından yapılan bir çalışmada aile tarafından algılanan reddetme ve kabul, duygusal istismar ve psikolojik uyum arasında bulunan ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışma kapsamında 40 adet duygusal istismara maruz kalmış ve 40 adet duygusal istismara maruz kalmamış genç yetişkin ile birlikte çalışılmıştır. Gerçekleştirilen bu araştırmanın neticesinde ise istismara maruz kalan bireylerin çocukluk dönemlerinde ebeveynlerini istismara maruz kalmamış bireylere nazaran daha reddedici olarak algıladıkları ifade edilmiştir.

Lila-Garcia ve Gracia (2007) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada psikolojik uyum ve ebeveyn kabulü arasında bulunan ilişki değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında 234 çocuk ve ebeveynleriyle birlikte çalışılmıştır. Çalışma sonucunda ise hem baba hem de anne tarafından algılanmakta olan kabul ile psikolojik uyum arasında doğrudan bir ilişki olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte anne tarafından algılanmakta olan kabul ile çocuğun eylemsel sorunları arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğu ifade edilmiştir. Çocuğun sergilediği eylemlerdeki sorunlar ile baba kabulü arasında da dolaylı bir ilişkinin bulunduğu ve söz konusu bu ilişkide anne kabulünün aracı bir değişken olduğu neticesine erişilmiştir.

Paley ve diğerleri (2000) tarafından yapılan bir çalışmada 12 ila 14 yaş aralığında bulunan 451 Amerikalı çocuk ve ailesinin katılım sağlaması ile ebeveynler ile çocuk arasında bulunan ilişki dört yıl boyunca değerlendirilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre ebeveynleri ile samimi ve kabul edici bir ilişkisi bulunan çocukların akranları ile de olumlu ilişki bağları kurdukları ifade edilmiştir. Tam tersi olarak ise aile içerisindeki ilişkilerinde reddedilmekte ve dışlanmakta olan çocuklar sosyal ilişkilerinde de sorunlar yaşamakta ve akranları ile sevgi bağı kuramamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın desenine, evren ve örnekleme, veri toplama araçları ve veri analizine dair genel bilgilere yer verilmiştir.

3.1 Araştırmanın Deseni

12-16 yaş arası ergenlerde karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu belirti şiddeti, zorbalık davranışı, depresyon ve anne-baba tutumu arasındaki ilişkinin anket tekniği ile hazırda örnekleme yöntemiyle veri toplayarak bir araştırma yapılması hedeflenmiştir. Yapılan bu çalışma nicel araştırma yöntemlerinden olan ilişkisel tarama yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. İlişkisel tarama yöntemi iki ve daha fazla değişken arasındaki bağlantının incelendiği bir araştırma yöntemidir. Bu çalışma kesitsel bir çalışmadır.

Araştırmanın hipotezleri ise şu şekildedir.

H1: Ergenlerde zorbalık davranışı, depresyon, karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu belirti şiddeti ve anne-baba tutumu arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Ergenlerde zorbalık davranışı demografik bilgilere göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermektedir.

H3: Ergenlerde depresyon demografik bilgilere göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermektedir.

H4: Ergenlerde karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu belirti şiddeti demografik bilgilere göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermektedir.

H5: Ergenlerde anne-baba tutumu demografik bilgilere göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermektedir.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini 12-16 yaş arasındaki ergenler oluşturmaktayken örneklemini ise evrenden seçilen 12-16 yaş arasındaki 202 kişi oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde uygun örnekleme yöntemi kullanılmış ve belirlenen yaş aralığındaki kişiler örnekleme alınmıştır. Araştırmada kullanılan anketlere geçerli

cevabı vermeyen ve araştırma şartları olan 12-16 yaş arası olma kriterini karşılamayan katılımcılar araştırma dışında tutulmuştur. Çalışmanın örnekleme G*power 3.1.9.(G*Power;universitatDüsseldorf; Almanya) programı kullanılarak 80 kişi olarak hesaplanmıştır. Araştırmada tip-I hata miktarı $\alpha=0.05$; testin hedeflenen gücü $1-\beta=0.80$ olarak tespit edilmiştir.

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada 12-16 yaş arasındaki ergenlerin görüşlerini almak amacıyla dört ölçek kullanılmıştır. Araştırmada Polat (1986) tarafından geliştirilen “Anne Baba Tutum Ölçeği”, Kutcher vd. (2004) tarafından geliştirilen, 2004 yılında 11 maddelik formu hazırlanan Kutcher Ergen Depresyonu Ölçeği (KEDÖ-11), Satan (2006) tarafından geliştirilen “Zorbalık Davranışı Eğilimi Ölçeği” ve Hommersen vd. (2006) tarafından geliştirilen “Karşıt Olma Karşı Gelme Derecelendirme Ölçeği- Çocuk Formu” kullanılmıştır. Araştırmaya katılan ergenlerin 18 yaş altında olmaları dolayısıyla ailelerinden onam alınmıştır.

3.3.1. Anne Baba Tutum Ölçeği

Polat (1986) tarafından geliştirilen ölçek anne-babaya yönelik 40 madde ve 3 alt boyuttan oluşmaktadır. 5’li likert (1: Hiç uygun değil-5: Çok uygun) tipi derecelendirme ile puanlama yapılmaktadır. Ölçek puanı aritmetik ortalama şeklinde hesaplanmaktadır. Puanların yüksek olması anne baba tutumlarının da yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini belirlemeye yönelik yapılan analizlerde Cronbach alpha güvenilirlik katsayısı anne için 0.83 baba için ise 0.88 olarak bulunmuştur.

3.3.2. Kutcher Ergen Depresyonu Ölçeği

Kutcher vd. (2004) tarafından geliştirilen ölçek Balcı Çelik ve Uysal Atabay (2022) tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır. 11 madde ve tek boyuttan oluşan ölçekte 4’lü likert (1: Neredeyse hiç-4: Her zaman) tipi derecelendirme ile puanlama yapılmaktadır. Ölçek puanı toplam puan şeklinde hesaplanmaktadır. Puanların yüksek olması ergenlerde depresyonun da yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini belirlemeye yönelik yapılan analizlerde Cronbach alpha güvenilirlik katsayısı 0.82 olarak bulunmuştur.

3.3.3. Zorbalık Davranışı Eğilimi Ölçeği

Satan (2006) tarafından geliştirilen ölçek 67 madde ve 4 alt boyuttan oluşmaktadır. 5'li likert (1: Hiçbir zaman katılmıyorum-5: Her zaman katılıyorum) tipi derecelendirme ile puanlama yapılmaktadır. Ölçek puanı toplam puan şeklinde hesaplanmaktadır. Puanların yüksek olması katılımcıların zorbalık davranışı eğilimlerinin de yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini belirlemeye yönelik yapılan analizlerde Cronbach alpha güvenilirlik katsayısı 0.95 olarak bulunmuştur.

3.3.4. Karşıt Olma Karşı Gelme Derecelendirme Ölçeği- Çocuk Formu

Hommersen vd. (2006) tarafından geliştirilen Ercan vd. (2011) tarafından Türkçe'ye uyarlanan ölçek 8 madde ve tek boyuttan oluşmaktadır. 4'lü likert (0: Hiçbir zaman-3: Çok sık) tipi derecelendirme ile puanlama yapılmaktadır. Ölçek puanı toplam puan şeklinde hesaplanmaktadır. Puanların yüksek olması katılımcıların karşıt olma karşıt gelme düzeylerinin de yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini belirlemeye yönelik yapılan analizlerde Cronbach alpha güvenilirlik katsayısı 0.86 olarak bulunmuştur.

3.4. Verilerin Analizi

12-16 yaş arası ergenlerde karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu belirti şiddeti, zorbalık davranışı, depresyon ve anne-baba tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesi üzerine toplanan verilerin istatistiki sonuçlarını tespit etmek üzere SPSS 22.0 (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı) nicel analiz programından faydalanılmıştır. Demografik değişkenlerin dağılımlarının belirlenmesi amacıyla frekans analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırmadan elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile değerlendirilmiştir. Nicel veriler SPSS 22.0 paket programına girilmiş frekans ve yüzdeleriyle dağılımları verilmiştir. Daha sonra ise katılımcıların ölçek puanları demografik bilgilerine göre karşılaştırılmıştır. Grup karşılaştırmalarında bağımsız gruplar t testi ve tek yönlü varyans testi kullanılırken korelasyon analizinde ise Pearson Korelasyon testi kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak alınmıştır.

Araştırmada katılımcıların demografik bilgilerine yönelik elde edilen veriler betimsel istatistik yöntemiyle ortalama ve frekans değerleri hesaplanmıştır. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliğini belirlemek için Cronbach alfa katsayısı hesaplanmıştır.

Yapılan analizler sonucunda ölçek ve alt boyutlarının Cronbach alfa katsayıları 0,713 ile 0,895 arasında çıkmıştır. Cronbach alfa katsayısına göre bir ölçeğin güvenilir olarak kabul edilmesi için Cronbach alfa değerinin 0,70 ve üstü değerlerde olması gerekmektedir (Tavşancıl, 2002). Fakat Büyüköztürk vd. (2018) ise alfa katsayısının belirlenebileceği aralıkları ve ölçeğin bu bağlamdaki güvenilirliğini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“0,00 ≤ α < 0,40 ise test güvenilir değildir,”

“0,40 ≤ α < 0,60 ise test düşük güvenilirliktedir,”

“0,60 ≤ α < 0,80 ise test oldukça güvenilirdir,”

“0,80 ≤ α < 1,00 ise test yüksek derecede güvenilir bir testtir.”

Buna göre elde edilen kat sayı değerlerinin büyük olması bu çalışmada kullanılan ölçeğin güvenilir bir ölçek olduğunu gösterir.

Tablo 4. Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği

	Madde Sayıları	Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayıları
Fiziksel Zorbalık	21	0,892
Sözel Zorbalık	21	0,895
Eğlence Amaçlı Zorbalık	13	0,886
Duygu Zorbalığı	12	0,871
Anne Demokratik Tutum	15	0,713
Anne Koruyucu-İstekçi Tutum	15	0,720
Anne Otoriter Tutum	10	0,789
Baba Demokratik Tutum	15	0,746
Baba Koruyucu-İstekçi Tutum	15	0,783
Baba Otoriter Tutum	10	0,781
Kutcher Ergen Depresyonu Ölçeği	11	0,878
Karşıt Olma Karşı Gelme Derecelendirme Ölçeği	8	0,842

Bu aşamada parametrik ya da parametrik olmayan analiz yöntemlerinden hangisinin kullanılacağına karar vermek adına verilerin normallik testine tabi tutulması gerekmektedir. Ölçek puanlarının normal dağılıma uygunluğunun incelenmesi için yapılan temel işlem çarpıklık ve basıklık değerlerinin hesaplanmasıdır. Ölçek puanlarından elde edilen basıklık ve çarpıklık değerlerinin +3

ile -3 arasında olması normal dağılım için yeterli görülmektedir. Buna göre ölçek puanlarının normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir.

Ayrıca ilgili ölçek ve boyutlarına ilişkin histogramlar, grafikler ve varyasyon katsayıları da incelenerek normal dağılıma uygun olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla analizlerde parametrik test tekniklerinden bağımsız gruplar t testi ve tek yönlü varyans testi kullanılmıştır.

Tablo 5. Araştırmanın normallik analizi

	N	Ortalama	SS	Çarpıklık	Basıklık
Fiziksel Zorbalık	202	42,5891	13,12870	,670	-,291
Sözel Zorbalık	202	41,7624	13,70416	,945	,300
Eğlence Amaçlı Zorbalık	202	26,5099	10,08878	1,153	1,408
Duygu Zorbalığı	202	24,3020	9,45178	,772	,079
Anne Demokratik Tutum	202	3,1182	,59457	,591	2,293
Anne Koruyucu-İstekçi Tutum	202	2,8426	,60418	1,006	2,075
Anne Otoriter Tutum	202	2,8837	,63472	,261	2,211
Baba Demokratik Tutum	202	2,7716	,56246	,181	2,697
Baba Koruyucu-İstekçi Tutum	202	2,7647	,58834	,601	2,814
Baba Otoriter Tutum	202	2,7530	,63443	,846	1,691
Kutcher Ergen Depresyonu Ölçeği	202	23,3218	6,83352	,527	,135
Karşıt Olma Karşı Gelme Derecelendirme Ölçeği	202	7,7475	5,04217	,277	-,915

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde araştırmadan elde edilen bulgulara ve bu bulguların değerlendirmelerine yer verilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların demografik bilgilerinin dağılımı

		n	%
Yaş	12	20	9,9
	13	14	6,9
	14	29	14,4
	15	28	13,9
	16	111	55,0
Cinsiyet	Kadın	131	64,9
	Erkek	71	35,1
Gelir	0-11400 TL	12	5,9
	11401-16400 TL	36	17,8
	16401-21400 TL	60	29,7
	21400 TL ve üzeri	94	46,5

Katılımcıların demografik bilgilerinin dağılımı incelendiğinde 20 kişi 12, 14 kişi 13, 29 kişi 14, 28 kişi 15 ve 111 kişi ise 16 yaşındadır. 131 katılımcı kadinken 71 katılımcı ise erkektir. 12 katılımcı 0-11400 TL arası, 36 katılımcı 11401-16400 TL arası, 60 katılımcı 16401-21400 TL arası, 94 katılımcı ise 21400 TL ve üzeri gelire sahiptir.

Tablo 7. Katılımcıların yaşlarına göre zorbalık, anne-baba tutumu, depresyon ve karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu skorlarının karşılaştırılması

		N	Ortalama	SS	F	p
Fiziksel Zorbalık	12	20	38,3000	8,57229	2,241	,066
	13	14	44,3571	14,54228		
	14	29	48,4138	16,40452		
	15	28	42,7143	13,34682		
	16	111	41,5856	12,30186		
	Toplam	202	42,5891	13,12870		
Sözel Zorbalık	12	20	35,5500	10,69911	3,681	,006
	13	14	49,8571	21,53301		
	14	29	46,6207	15,29335		
	15	28	42,7500	14,09393		
	16	111	40,3423	11,68098		
	Toplam	202	41,7624	13,70416		
Eğlence Amaçlı Zorbalık	12	20	23,6500	9,52711	3,615	,007

	13	14	31,7143	14,37642		
	14	29	31,2414	13,24402		
	15	28	26,4643	8,70709		
	16	111	25,1441	8,36100		
	Toplam	202	26,5099	10,08878		
Duygu Zorbalığı	12	20	21,2500	8,44720	3,039	,018
	13	14	29,6429	13,22938		
	14	29	27,8276	11,22519		
	15	28	23,6071	8,21624		
	16	111	23,4324	8,49130		
	Toplam	202	24,3020	9,45178		
Anne Demokratik Tutum	12	20	3,0467	,58922	1,409	,232
	13	14	3,4667	,74924		
	14	29	3,0437	,60560		
	15	28	3,1048	,50330		
	16	111	3,1099	,58835		
	Toplam	202	3,1182	,59457		
Anne Koruyucu-İstekçi Tutum	12	20	2,8433	,43971	2,613	,037
	13	14	3,3238	,89475		
	14	29	2,8161	,64725		
	15	28	2,7286	,51510		
	16	111	2,8174	,57761		
	Toplam	202	2,8426	,60418		
Anne Otoriter Tutum	12	20	2,7600	,67231	1,755	,140
	13	14	3,2071	,87042		
	14	29	2,9138	,67545		
	15	28	2,7000	,49666		
	16	111	2,9036	,60542		
	Toplam	202	2,8837	,63472		
Baba Demokratik Tutum	12	20	2,7667	,51025	1,731	,145
	13	14	3,0381	,58395		
	14	29	2,9126	,66455		
	15	28	2,7833	,42769		
	16	111	2,6991	,56202		
	Toplam	202	2,7716	,56246		
Baba Koruyucu-İstekçi Tutum	12	20	2,7600	,50188	2,426	,049
	13	14	3,1190	,71811		
	14	29	2,9310	,72298		
	15	28	2,7238	,35911		
	16	111	2,6877	,57763		
	Toplam	202	2,7647	,58834		
Baba Otoriter Tutum	12	20	2,7300	,42315	,787	,535
	13	14	2,9786	,85860		
	14	29	2,8000	,74594		
	15	28	2,6214	,33704		
	16	111	2,7495	,66056		
	Toplam	202	2,7530	,63443		
	12	20	22,0500	7,45142	,482	,749

Kutcher Ergen Depresyonu Ölçeği	13	14	25,0000	8,79685	
	14	29	24,0690	5,70671	
	15	28	23,2500	7,47651	
	16	111	23,1622	6,61478	
	Toplam	202	23,3218	6,83352	
Karşıt Olma Karşı Gelme Derecelendirme Ölçeği	12	20	6,4500	5,10392	
	13	14	9,5000	5,47371	
	14	29	9,2759	5,13320	1,675
	15	28	6,8929	5,25878	,157
	16	111	7,5766	4,83651	
Toplam	202	7,7475	5,04217		

*Tek Yönlü Varyans Testi

Katılımcıların yaşlarına göre zorbalık, anne-baba tutumu, depresyon ve karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu skorlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan tek yönlü varyans testine göre yaşa göre sözel zorbalık, eğlence amaçlı zorbalık, duygu zorbalığı, anne koruyucu-istekçi tutum ve baba koruyucu-istekçi tutumun istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0.05$). Buna göre 13 yaşındakilerin sözel zorbalık, eğlence amaçlı zorbalık, duygu zorbalığı, anne koruyucu-istekçi tutum ve baba koruyucu-istekçi tutum ortalamaları daha yüksektir. Katılımcıların yaşlarına göre zorbalık, anne-baba tutumu, depresyon ve karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu skorlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan tek yönlü varyans testine göre incelenmiştir.

Yaş kategorilerine göre Sözel zorbalık toplam puan ortalamaları arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık vardır; ($p<0,05$). Farklılığın hangi kategoriden kaynaklandığının bulunması için yapılan Tukey-B (Post Hoc) çoklu karşılaştırma sonucuna göre, 13 yaşında olan kişilerin Sözel zorbalık toplam puan ortalaması, 12 yaş, 14 yaş, 15 yaş ve 16 yaşında olan kişilerin Sözel zorbalık toplam puan ortalamalarından daha yüksektir. Buna göre 13 yaşında olan katılımcıları Sözel zorbalık toplam puan ortalamasından daha fazla puanı elde etmiştir.

Yaş kategorilerine göre Eğlence Amaçlı Zorbalık toplam puan ortalamaları arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık vardır; ($p<0,05$). Farklılığın hangi kategoriden kaynaklandığının bulunması için yapılan Tukey-B (Post Hoc) çoklu karşılaştırma sonucuna göre, 13 yaşında olan kişilerin Eğlence Amaçlı Zorbalık toplam puan ortalaması, 12 yaş, 14 yaş, 15 yaş ve 16 yaşında olan kişilerin Eğlence Amaçlı Zorbalık toplam puan ortalamalarından daha yüksektir. Buna göre 13 yaşında

olan katılımcıları Eğlence Amaçlı Zorbalık toplam puan ortalamasından daha fazla puanı elde etmiştir.

Yaş kategorilerine göre Duygu Zorbalığı toplam puan ortalamaları arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık vardır; ($p<0,05$).Farklılığın hangi kategoriden kaynaklandığının bulunması için yapılan Tukey-B (Post Hoc) çoklu karşılaştırma sonucuna göre, 13 yaşında olan kişilerin Duygu Zorbalığı toplam puan ortalaması, 12 yaş, 14 yaş, 15 yaş ve 16 yaşında olan kişilerin Duygu Zorbalığı toplam puan ortalamalarından daha yüksektir. Buna göre 13 yaşında olan katılımcıları Duygu Zorbalığı toplam puan ortalamasından daha fazla puanı elde etmiştir.

Yaş kategorilerine göre Anne Koruyucu-İstekçi Tutum toplam puan ortalamaları arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık vardır; ($p<0,05$).Farklılığın hangi kategoriden kaynaklandığının bulunması için yapılan Tukey-B (Post Hoc) çoklu karşılaştırma sonucuna göre, 13 yaşında olan kişilerin Anne Koruyucu-İstekçi Tutum toplam puan ortalaması, 12 yaş, 14 yaş, 15 yaş ve 16 yaşında olan kişilerin Anne Koruyucu-İstekçi Tutum toplam puan ortalamalarından daha yüksektir. Buna göre 13 yaşında olan katılımcıları Anne Koruyucu-İstekçi Tutum toplam puan ortalamasından daha fazla puanı elde etmiştir.

Tablo 8. Katılımcıların cinsiyetlerine göre zorbalık, anne-baba tutumu, depresyon ve karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu skorlarının karşılaştırılması

	Cinsiyet	N	Ortalama	SS	t	p
Fiziksel Zorbalık	Kadın	131	41,3740	13,02503	-	,074
	Erkek	71	44,8310	13,11486	1,797	
Sözel Zorbalık	Kadın	131	40,1756	12,60554	-	,035
	Erkek	71	44,6901	15,19078	2,137	
Eğlence Amaçlı Zorbalık	Kadın	131	25,2214	8,93420	-	,023
	Erkek	71	28,8873	11,62700	2,312	
Duygu Zorbalığı	Kadın	131	23,1985	8,96525	-	,024
	Erkek	71	26,3380	10,03842	2,277	
Anne Demokratik Tutum	Kadın	131	3,1221	,56066	,129	,897
	Erkek	71	3,1108	,65668		
Anne Koruyucu-İstekçi Tutum	Kadın	131	2,8249	,55478	-,563	,574
	Erkek	71	2,8751	,68914		
Anne Otoriter Tutum	Kadın	131	2,8878	,57419	,116	,908
	Erkek	71	2,8761	,73785		
Baba Demokratik Tutum	Kadın	131	2,7588	,53923	-,440	,661
	Erkek	71	2,7953	,60625		
Baba Koruyucu-İstekçi Tutum	Kadın	131	2,7415	,55636	-,761	,448
	Erkek	71	2,8075	,64513		

Baba Otoriter Tutum	Kadın	131	2,6702	,60150	-	2,552	,011
	Erkek	71	2,9056	,66888			
Kutcher Ergen Depresyonu Ölçeği	Kadın	131	23,4198	7,05468	,276		,783
	Erkek	71	23,1408	6,45046			
Karşıt Olma Karşı Gelme Derecelendirme Ölçeği	Kadın	131	7,7023	5,07891	-,173		,863
	Erkek	71	7,8310	5,00852			

*Bağımsız Gruplar T Testi

Katılımcıların cinsiyetlerine göre zorbalık, anne-baba tutumu, depresyon ve karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu skorlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan bağımsız gruplar t testine göre cinsiyete göre sözel zorbalık, eğlence amaçlı zorbalık, duygu zorbalığı ve baba otoriter tutumun istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Buna göre erkeklerin sözel zorbalık, eğlence amaçlı zorbalık, duygu zorbalığı ve baba otoriter tutum ortalamaları daha yüksektir.

Tablo 9. Katılımcıların gelirlerine göre zorbalık, anne-baba tutumu, depresyon ve karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu skorlarının karşılaştırılması

		N	Ortalama	SS	F	p
Fiziksel Zorbalık	0-11400 TL	12	41,3333	14,53731	,855	,466
	11401-16400 TL	36	39,5833	13,07642		
	16401-21400 TL	60	43,4167	12,99060		
	21400 TL ve üzeri	94	43,3723	13,09024		
	Toplam	202	42,5891	13,12870		
Sözel Zorbalık	0-11400 TL	12	44,3333	16,58769	,729	,536
	11401-16400 TL	36	39,0833	11,56689		
	16401-21400 TL	60	41,5000	14,83183		
	21400 TL ve üzeri	94	42,6277	13,37948		
	Toplam	202	41,7624	13,70416		
Eğlence Amaçlı Zorbalık	0-11400 TL	12	27,5833	12,40570	,191	,902
	11401-16400 TL	36	25,4444	9,40652		
	16401-21400 TL	60	26,6333	9,94726		
	21400 TL ve üzeri	94	26,7021	10,25044		
	Toplam	202	26,7021	10,25044		

	Toplam	202	26,5099	10,08878		
Duygu Zorbalığı	0-11400 TL	12	24,2500	11,29863		
	11401-16400 TL	36	22,9444	7,77521		
	16401-21400 TL	60	24,5000	9,15683	,309	,819
	21400 TL ve üzeri	94	24,7021	10,05665		
	Toplam	202	24,3020	9,45178		
Anne Demokratik Tutum	0-11400 TL	12	3,3000	,58361		
	11401-16400 TL	36	3,1778	,57526		
	16401-21400 TL	60	3,0800	,58876	,615	,606
	21400 TL ve üzeri	94	3,0965	,61012		
	Toplam	202	3,1182	,59457		
Anne Koruyucu-İstekçi Tutum	0-11400 TL	12	2,9556	,48603		
	11401-16400 TL	36	2,9204	,62454		
	16401-21400 TL	60	2,8011	,63347	,456	,713
	21400 TL ve üzeri	94	2,8248	,59516		
	Toplam	202	2,8426	,60418		
Anne Otoriter Tutum	0-11400 TL	12	2,8083	,38720		
	11401-16400 TL	36	2,9944	,58307		
	16401-21400 TL	60	2,8433	,70815	,503	,681
	21400 TL ve üzeri	94	2,8766	,63270		
	Toplam	202	2,8837	,63472		
Baba Demokratik Tutum	0-11400 TL	12	2,9833	,45583		
	11401-16400 TL	36	2,7963	,43700		
	16401-21400 TL	60	2,7544	,65774	,670	,572
	21400 TL ve üzeri	94	2,7461	,55315		
	Toplam	202	2,7716	,56246		
Baba Koruyucu-İstekçi Tutum	0-11400 TL	12	2,9944	,39436	,702	,552

	11401-16400 TL	36	2,7796	,47458		
	16401-21400 TL	60	2,7289	,68085		
	21400 TL ve üzeri	94	2,7525	,58566		
	Toplam	202	2,7647	,58834		
Baba Otoriter Tutum	0-11400 TL	12	2,7833	,42176		
	11401-16400 TL	36	2,7278	,53751		
	16401-21400 TL	60	2,9000	,72952	1,725	,163
	21400 TL ve üzeri	94	2,6649	,61674		
	Toplam	202	2,7530	,63443		
Kutcher Ergen Depresyonu Ölçeği	0-11400 TL	12	28,3333	7,32782		
	11401-16400 TL	36	22,4444	6,16647		
	16401-21400 TL	60	23,7833	6,27908	2,751	,044
	21400 TL ve üzeri	94	22,7234	7,15633		
	Toplam	202	23,3218	6,83352		
Karşıt Olma Karşı Gelme Derecelendirme Ölçeği	0-11400 TL	12	8,8333	5,73400		
	11401-16400 TL	36	7,2500	5,45305		
	16401-21400 TL	60	7,7167	4,74464	,306	,821
	21400 TL ve üzeri	94	7,8191	5,03314		
	Toplam	202	7,7475	5,04217		

*Tek Yönlü Varyans Testi

Katılımcıların gelirlerine göre zorbalık, anne-baba tutumu, depresyon ve karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu skorlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan tek yönlü varyans testine göre gelire göre Kutcher ergen depresyonu ölçeği skorlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Buna göre 0-11400 TL arası geliri olanların Kutcher ergen depresyonu ölçeği skorları daha yüksektir. Katılımcıların gelir durumuna göre zorbalık, anne-baba tutumu, depresyon ve karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu skorlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan tek yönlü varyans testine göre incelenmiştir.

Gelir durumu kategorilerine göre Fiziksel Zorbalık toplam puan ortalamaları arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık yoktur;(p>0,05).

Gelir durumu kategorilerine göre Kutcher Ergen Depresyonu Ölçeği'nin genel toplam puan ortalamaları arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık vardır;(p<0,05).Farklılığın hangi kategoriden kaynaklandığının bulunması için yapılan Tukey-B (Post Hoc) çoklu karşılaştırma sonucuna göre, gelir durumu 0-11.400 TL arasında olan kişilerin Kutcher Ergen Depresyonu Ölçeği'nin genel puan ortalaması, gelir durumu 11.401-16.400 TL arası, 16,401-21.400 TL arası ve 21.400 TL ve üzerinde olan kişilerin Kutcher Ergen Depresyonu Ölçeği'nin genel toplam puan ortalamalarından daha yüksektir. Buna göre gelir durumu 0-11.400 TL arasında olan katılımcıları Kutcher Ergen Depresyonu Ölçeği'nin genel toplam puan ortalamasından daha fazla puanı elde etmiştir.

Tablo 10. Zorbalık, anne-baba tutumu, depresyon ve karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu arasındaki ilişki

	Fiziksel Zorbalık	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2.Sözel Zorbalık	r ,800* p ,000 N 202										
3.Eğlence Amaçlı Zorbalık	r ,776* p ,000 N 202	,836**									
4.Duygu Zorbalığı	r ,795* p ,000 N 202	,838**	,878**								
5.Anne Demokratik Tutum	r -,225* p ,001 N 202	-,097	-,118	-,121							
6.Anne Koruyucu-İstekçi Tutum	r ,065 p ,360 N 202	,167*	,146*	,163*	,557**						
7.Anne Otoriter Tutum	r -,146* p ,038 N 202	-,021	,035	,063	,523**	,633**					
8.Baba Demokratik Tutum	r -,029 p ,683 N 202	,058	,104	,094	,393**	,530**	,629**				

9.Baba Koruyucu-İstekçi Tutum	r	-,006	,081	,091	,147*	,327**	,586**	,541**	,693**			
	p	,936	,254	,199	,037	,000	,000	,000	,000			
	N	202	202	202	202	202	202	202	202			
10.Baba Otoriter Tutum	r	,120	,165*	,223**	,245**	,300**	,439**	,445**	,557**	,660**		
	p	,088	,019	,001	,000	,000	,000	,000	,000	,000		
	N	202	202	202	202	202	202	202	202	202		
11.Kutcher Ergen Depresyonu Ölçeği	r	,321*	,320**	,372**	,378**	-,091	,154*	-,122	,061	,025	,064	
	p	,000	,000	,000	,000	,197	,029	,083	,391	,726	,368	
	N	202	202	202	202	202	202	202	202	202	202	
12.Karşı Olma Karşı Gelme Derecelendirme Ölçeği	r	,608*	,512**	,572**	,567**	-,097	,226**	-,004	,072	,063	,180*	,675**
	p	,000	,000	,000	,000	,171	,001	,952	,309	,372	,010	,000
	N	202	202	202	202	202	202	202	202	202	202	202

** . Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır (2-kuyruklu).

* . Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlıdır (2-kuyruklu).

*Pearson Korelasyon Testi

Zorbalık, anne-baba tutumu, depresyon ve karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik olarak yapılan Pearson Korelasyon testine göre zorbalık ile depresyon, zorbalık ile karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu belirti düzeyi arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı; depresyon ile karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu belirti düzeyi arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($p < 0.01$).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışma kapsamında 12-16 yaş arası ergenlerde karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu belirti şiddeti, zorbalık davranışı, depresyon ve anne-baba tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik olarak 202 ergenle bir anket çalışması yapılmıştır.

Çalışmadan elde edilen veriler sonucunda zorbalık, anne-baba tutumu, depresyon ve karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik olarak yapılan Pearson Korelasyon testine göre zorbalık ile depresyon ve karşıt olma/karşı gelme bozukluğu arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı; depresyon ile karşıt olma/karşı gelme bozukluğu arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($p<0.01$).

Çalışmaya benzer şekilde Kapıcı (2004) zorbalığa maruz kalmanın depresyonla arasındaki ilişkiyi incelediği araştırma sonucunda zorbalık ile depresyon arasında istatistiksel olarak pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Çalışma sonucunda zorbalık skorlarının arttıkça depresyon skorlarının da arttığını zorbalık skorları azaldıkça ise depresyon skorlarının da azaldığını ifade etmiştir.

Çalışmaya benzer şekilde Karaca (2019) zorba ve mağdurlarda depresyon ve anksiyete düzeylerini inceledikleri araştırma sonucunda zorbalık ile depresyon arasında istatistiksel olarak pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Çalışma sonucunda zorbalık skorlarının arttıkça depresyon skorlarının da arttığını zorbalık skorları azaldıkça ise depresyon skorlarının da azaldığını ifade etmiştir.

Çalışmadan farklı olarak Çetinkaya ve diğerleri (2009) öğrencilerde zorbalık düzeylerinin depresyon ve benlik saygısı düzeyiyle arasındaki ilişkiyi incelediği araştırma sonucunda zorbalık ile depresyon arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığını tespit etmiştir. Zorbalık düzeylerinin artmasının depresyon düzeylerine herhangi bir etkisi olmadığını tespit etmiştir. Çalışmayla ortaya koyulan bu farklılığın ise çalışmalardaki örneklemelerin farklı olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışmaya benzer şekilde Ertuğrul (2019) ergenlerde karşıt olma/karşı gelme bozukluğu ile zorbalık davranışları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırma sonucunda

zorbalık ile karşıt olma/karşı gelme bozukluğu arasında istatistiksel olarak pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Buna göre zorbalık davranışlarının artmasının ergenlerde karşıt olma/karşı gelme bozukluğunu artırdığını zorbalık davranışlarının azalmasının ise ergenlerde karşıt olma/karşı gelme bozukluğunu azalmasıyla ilişkili olduğunu ifade etmiştir.

Çalışmadan farklı olarak Clin (2017) toplumsal önemi açısından akran zorbalığını incelediği araştırma sonucunda zorbalık ile karşıt olma/karşı gelme bozukluğu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığını tespit etmiştir. Zorbalık düzeylerinin artmasının karşıt olma/karşı gelme bozukluğu düzeylerine herhangi bir etkisi olmadığını tespit etmiştir.

Çalışmaya benzer şekilde İmren ve diğerleri (2013) çocuk ve ergenlerde karşıt olma/karşı gelme bozukluğunu aile işlevselliği açısından inceledikleri araştırma sonucunda depresyon ile karşıt olma/karşı gelme bozukluğu arasında istatistiksel olarak pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Buna göre depresyonun artmasının çocuk ve ergenlerde karşıt olma/karşı gelme bozukluğunu artmasıyla ilişkili olduğunu, depresyonun azalmasının ise çocuk ve ergenlerde karşıt olma/karşı gelme bozukluğunun azalmasıyla bağlantılı olduğu ifade etmiştir.

Çalışmadan farklı olarak Ünal ve diğerleri (2019) okul çağındaki çocuklarda duygulanım bozukluklarını inceledikleri araştırma sonucunda depresyon ile karşıt olma/karşı gelme bozukluğu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığını tespit etmiştir. Depresyon düzeylerinin artmasının karşıt olma/karşı gelme bozukluğu düzeylerine herhangi bir etkisi olmadığını tespit etmiştir.

Çalışmadan farklı olarak Hamidi ve diğerleri (2013) tarafından yapılan çalışmada ergen bireylerde depresyonla ilişkili koruyucu ve risk faktörleri ile ilgili bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada ergen bireylerde depresyonla bağlantılı olan bir dizi koruyucu ve risk faktörünün tanımlanması amaçlanmıştır. Annenin bir işte çalışmakta olması, aile içerisinde fiziksel ya da sözel şiddetin belirgin olması, ailede psikolojik bozukluklar olması gibi durumların çocukların üzerinde etkin olduğu görülmüştür.

Erkman (2003) tarafından 10 ila 18 yaş aralığında bulunan 1821 çocuk ve genç birey ile gerçekleştirilen bir çalışmada, psikolojik uyum ile algılanan ebeveyn kabul reddi arasında bulunan ilişki değerlendirilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara

göre anne reddinin yanı sıra baba reddinin de psikolojik uyum üzerinde olumsuz yönde etkilerinin bulunduğu ifade edilmiştir.

Besag (1995) tarafından mağdur ya da zorba rolünde bulunan ergen bireylerin ailelerinin fazlası ile problemlili bir aile yapısına sahip olduklarını ifade etmektedir. Söz konusu problem durumlarına anne yoksunluğu, ebeveynlerin boşanmış olması, fakirlik, alkol bağımlılığı, şiddet eğilimi ve benzeri etmenler örnek gösterilebilmektedir.

Çalışmadan farklı olarak O'Moore ve Kirkham (2001) tarafından gerçekleştirilmiş olan çalışmalar neticesinde tek bir ebeveynle büyüyen olan özellikle de anne yoksunluğu çekmekte olan ergenlerin ya da çocukların akranlarına nazaran daha fazla zorbalık mağduru oldukları ifade edilmiştir.

Lila-Garcia ve Gracia (2007) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada psikolojik uyum ve ebeveyn kabulü arasında bulunan ilişki değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında 234 çocuk ve ebeveynleriyle birlikte çalışılmıştır. Çalışma sonucunda ise hem baba hem de anne tarafından algılanmakta olan kabul ile psikolojik uyum arasında doğrudan bir ilişki olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte anne tarafından algılanmakta olan kabul ile çocuğun eylemsel sorunları arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğu ifade edilmiştir. Çocuğun sergilediği eylemlerdeki sorunlar ile baba kabulü arasında da dolaylı bir ilişkinin bulunduğu ve söz konusu bu ilişkide anne kabulünün aracı bir değişken olduğu neticesine erişilmiştir.

Yapılan çalışmada katılımcıların demografik bilgilerinin dağılımı incelendiğinde 20 kişi 12, 14 kişi 13, 29 kişi 14, 28 kişi 15 ve 111 kişi ise 16 yaşındadır. 131 katılımcı kadinken 71 katılımcı ise erkektir. 12 katılımcı 0-11400 TL arası, 36 katılımcı 11401-16400 TL arası, 60 katılımcı 16401-21400 TL arası, 94 katılımcı ise 21400 TL ve üzeri gelire sahiptir.

Bu çalışmada katılımcıların yaşlarına göre zorbalık, anne-baba tutumu, depresyon ve karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu skorlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan tek yönlü varyans testine göre yaşa göre sözel zorbalık, eğlence amaçlı zorbalık, duygu zorbalığı, anne koruyucu-istekçi tutum ve baba koruyucu-istekçi tutumun istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0.05$). Buna göre 13 yaşındakilerin sözel zorbalık, eğlence amaçlı zorbalık, duygu

zorbalığı, anne koruyucu-istekçi tutum ve baba koruyucu-istekçi tutum ortalamaları daha yüksektir.

Çalışmaya benzer şekilde Yöndem ve Totan (2007) ergenlerde zorbalığı inceledikleri araştırma sonucunda yaşa göre zorbalığın istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiğini tespit etmişlerdir. Buna göre farklı yaşlardaki kişilerin zorbalık düzeylerinin de farklı olduğunu ifade etmişlerdir.

Çalışmaya benzer şekilde Sezen ve Murat (2018) ergenlerde akran zorbalığını inceledikleri araştırma sonucunda yaşa göre ergenlerde zorbalığın istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiğini tespit etmişlerdir. Buna göre farklı yaşlardaki kişilerin zorbalık düzeylerinin de farklı olduğunu ifade etmişlerdir.

Çalışmadan farklı olarak Özyürek ve Özkan (2015) ergenlerde anne baba tutumlarını incelemeye yönelik olarak yaptıkları araştırma sonucunda ergenlerde yaşa göre anne baba tutumlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermediğini tespit etmişlerdir. Buna göre farklı yaşlardaki ergenlerde anne baba tutumlarının benzer düzeylerde olduğunu ifade etmişlerdir.

Çalışma sonucunda katılımcıların cinsiyetlerine göre zorbalık, anne-baba tutumu, depresyon ve karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu skorlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan bağımsız gruplar t testine göre cinsiyete göre sözel zorbalık, eğlence amaçlı zorbalık, duygu zorbalığı ve baba otoriter tutumun istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0.05$). Buna göre erkeklerin sözel zorbalık, eğlence amaçlı zorbalık, duygu zorbalığı ve baba otoriter tutum ortalamaları daha yüksektir.

Yöndem ve Totan (2007) tarafından yapılan bir çalışmada ergen bireylerin ebeveynleriyle ve akranlarıyla olan ilişkilerinin cinsiyet bazında zorbalık davranışlarının meydana gelmesindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın neticesinde sözel zorbalık türünün, fiziksel veya sosyal zorbalığa göre daha fazla yaygın olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte akranlar arasındaki ilişkiler artış gösterdikçe ergen bireylerde zorba olma ihtimalini yükseltirken kurban olma ihtimalini düşürmektedir. Cinsiyet bazında bir değerlendirme söz konusu olduğunda ise ergen bireylerin ebeveynleriyle ilişkilerindeki yükselişin kızlara nazaran erkeklerde zorbalığa dahil olmama ihtimalini arttırmakta olduğu ifade

edilmektedir. Erkeklerle nazaran kızlarda ise akran ilişkilerinde zorba ve mağdur olma ihtimalini yükseltmektedir.

Çalışmadan farklı olarak Özyürek ve Özkan (2015) ergenlerde anne baba tutumlarını incelemeye yönelik olarak yaptıkları araştırma sonucunda ergenlerde cinsiyete göre anne baba tutumlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermediğini tespit etmişlerdir. Buna göre kadın ve erkeklerde anne baba tutumlarının benzer düzeylerde olduğunu ifade etmişlerdir.

Bu çalışmada katılımcıların gelirlerine göre zorbalık, anne-baba tutumu, depresyon ve karşıt olma/karşıt gelme bozukluğu skorlarının karşılaştırılmasına yönelik olarak yapılan tek yönlü varyans testine göre gelire göre Kutcher ergen depresyonu ölçeği skorlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0.05$). Buna göre 0-11400 TL arası geliri olanların Kutcher ergen depresyonu ölçeği skorları daha yüksektir.

Çalışmadan farklı olarak Keskin (2022) depresyon düzeylerini incelediği araştırma sonucunda gelir düzeyine göre depresyonun istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermediğini tespit etmiştir. Buna göre farklı gelir düzeyine sahip katılımcılarda depresyon düzeyinin de benzer olduğunu ifade etmiştir.

Çalışmaya benzer şekilde Gündoğan (2023) ergenlerde depresyon düzeylerini incelediği araştırma sonucunda ergenlerin gelir düzeylerine göre depresyonlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiğini tespit etmiştir. Buna göre gelir düzeyi düşük olan katılımcıların depresyon düzeylerinin gelir düzeyi orta ve yüksek olan katılımcılardan daha yüksek olduğunu ifade etmiştir.

Çalışma sonucunda yapılan öneriler ise şu şekildedir:

- Çalışma nitel görüşme yöntemi ile yapılarak katılımcılardan daha kapsamlı bilgiler elde edilebilir.
- Çalışma daha fazla katılımcı ile yapılarak daha genellenebilir sonuçlar elde edilebilir.
- Çalışmada kullanılan değişkenler dışında daha farklı değişkenler kullanılarak o değişkenler açısından da farklılıklar incelenebilir.
- Çalışma sonucunda depresyonun zorbalık ve karşıt olma/karşı gelme ile ilişkisi olduğu belirlendiğinden depresyona yönelik tedavi ve çalışmalar artırılabilir.

KAYNAKÇA

- Ahioğlu, L., Nihal. E. (2011). Piaget ve ergenlikte bilişsel gelişim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 1-10.
- Ahmed, E., ve Braitwaite, V. (2004). What, me ashamed?: Shame management and school bullying. *Journal of Research In Crime And Delinquency*, 40(10), 1-26.
- Akbağ, M., ve Nurcler, E. (1995). Liseli ergenlerin anne-baba tutumlarını algılamaları ile uyum düzeyleri arasındaki ilişki. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7, 1-2.
- Alikaşifoğlu, M. (2009). *Akranlar ve şiddet*. T. Erkan (Ed.) Çocuk ve Şiddet Çalıştayı. İstanbul: Golden Print.
- Anur, H. (2014). *Anne-babaların yaşam tutumu ile çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Araz, A. (2003). *Gelişim psikolojisi ders notları*, Mersin Üniversitesi.
- Arı, R., ve Şahin Seçer, Z. (2003). Farklı ana baba tutumlarının çocukların psikososyal temelli problem çözme becerilerine etkisinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 461.
- Arnett, J. J. (1999). Adolescent storm and stress, reconsidered. *American Psychologist*, 54(5), 317-326.
- Arslan, E. (2008). *Bağlanma stilleri açısından ergenlerde Erikson'un psikososyal gelişim dönemleri ve ego kimlik süreçlerinin incelenmesi*. (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atabek, E. (1990). *Gençlik duvarları yıkıyor*, (7. Basım). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Avcı, M. (2006). Ergenlikte toplumsal uyum sorunları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 39-40.
- Avenevoli, S., Swendsen, J., He, J. P., Burstein, M., ve Merikangas, K. (2015). Major depression in the national comorbidity survey- adolescent supplement: Prevalence, correlates, and treatment. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 54(1), 37-44.
- Ayas, T. (2008). *Tüm okul yaklaşımına dayalı zorbalığı önleme programının etkililiği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Ankara Üniversitesi.
- Aydın, B. (1996). *Çocuk psikolojisinin temelleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi.
- Aydın, B. (2010) *Çocuk ve ergen psikolojisi*. (3. Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Aydın, E. (2017). *Ergenlerde Çatışma çözme ve anne baba tutumlarının incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Balcı Çelik, S., ve Uysal Atabay, E. (2022). Kutcher ergen depresyonu ölçeği (KEDÖ-11) Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *SOCIAL SCIENCES STUDIES JOURNAL (SSSJournal)*, 5(30), 607-616.
- Baldry, A. C., ve Farrington, D. P. (2000). Bullies and delinquents: Personal characteristics and parental styles. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 10(1), 17-31.
- Bask, M., ve Salmelo-Aro, K. (2012). Burned out to drop out: Exploration the relationship between school burnout and school dropout". *European Journal of Psychology of Education*, 28(2), 511-528.
- Batsche, G. M., ve Knoff, H. (1994). Bullies and their victims: Understanding a pervasive problem in the schools. *School Psychology Review*, (2), 166-179.
- Baumrind, D. (1971). Harmonious parents and their preschool children. *Developmental Psychology*, 4(1), 99- 102.
- Bayraktar, F. (2007). Olumlu ergen gelişiminde ebeveyn/akran ilişkilerinin önemi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 14(3), 157-166.
- Besag, V. (1995). *Bullies and victims in schools*. Philadelphia: Open University Press.
- Binbaşıoğlu, C. (1990). *Eğitim psikolojisi*, (7. Basım). Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Boulton, M. J., ve Underwood, K. (1992). Bully/victim problems among middle school children. *British Journal of Educational Psychology*, (62), 73-87.
- Bozaslan H., ve Kaya A. (2011). Üniversite öğrencilerinin anne baba tutumlarının problem çözme, sosyal kaygı ve akademik başarıları açısından incelenmesi, *2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications*, Antalya: Harran Üniversitesi.
- Büyüköztürk, S., Çakmak, E., Akgün, O., Karadeniz, S., & Demirel, F. (2018). Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri (25. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Campo, T. A., ve Rohner, R. P. (1992). Relationships between perceived parental acceptance-rejection, psychological adjustment, and substance abuse among young adults. *Child Abuse & Neglect*, 16, 429-440.
- Carney, A. G., ve Merrell, K. W. (2001). Bullying in schools: Perspectives on understanding and preventing an international problem. *School Psychology International*, (22), 364-382.
- Clin, A. (2017). Akran zorbalığı ve toplumsal önemi: iki olgu sunumu. *Anatolian Clinic*, 114.

- Craig, W. M., Henderson, K., Murphy, J. G. (2000). Prospective teachers' attitudes toward bullying and victimization. *School Psychology International*, 21, 5-21.
- Craig, W. M., ve Pepler, D. J. (2003). Identifying and targeting risk for involvement in bullying and victimization. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 48, 577–82.
- Cüceloğlu, D. (2002). *Yeniden İnsan İnsana*, (27. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi, s.75.
- Çağdaş, A., ve Seçer, Z. (2010). *Anne-baba eğitimi* (4. Basım). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Çakar, F. S., & Akboy, R. (2010). Ön-ergenlik dönemindeki ilköğretim öğrencilerinin davranış sorunları ile aile işlevleri arasındaki ilişki. *The International Journal of Research in Teacher Education*, 1(1), 28-41.
- Çakır, S., Akça, F., Kodaz, A., ve Tulgarer, S. (2014). The survey of academic procrastination on high school students with in terms of school burn-out and learning styles. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, (114), 654 – 662.
- Çetinkaya, S., Nur, N., Ayvaz, A., Özdemir, D., ve Kavakcı, Ö. (2009). Sosyoekonomik durumu farklı üç ilköğretim okulu öğrencilerinde akran zorbalığının depresyon ve benlik saygısı düzeyiyle ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10(2), 151-158.
- Darling, N., ve Steingberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487–496.
- Demir, V., ve Yıldırım, B. (2017). Sanatla terapi programının üniversite sınavına hazırlanan öğrencilerin depresyon, anksiyete ve stres belirti düzeylerine etkililiği. *Ege Eğitim Dergisi*, 1(18), 311-344.
- Dinçel, E. (2006). *Ergenlik dönemi gelişimsel ödevleri ve psikolojik problemler*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dölek, N. (2002). *Öğrencilerde zorbaca davranışların araştırılması ve bir önleyici program modeli*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Duffy, P. M., ve Sperry, L. (2012). *Mobbing: causes, consequences, and solutions*. USA: Oxford University Press.
- Dussich, J. P., ve Maekoya, C. (2007). Physical child harm and bullying-related behaviors. *International Journal of Offenders Therapy and Comparative Criminology*, 51(5), 494- 509.
- Düzgün, Ş. (2006). Eğitim sürecinde ana-babaların çocuklarına olan etkileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2).
- Ekşi, A. (1999). Adolesans Döneminde Uyum ve Davranış Sorunları.

- Ekşi, A. (1999). Adölesans döneminde uyum ve davranış sorunları, A. Ekşi (eds) *Ben Hasta Değilim Çocuk Sağlığı ve Hastalıklarının Psikososyal Yönü*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi
- Ercan, E. S., Amado, S., ve Somer, O. (2011). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu ve yıkıcı davranım bozuklukları için bir test bataryası geliştirme çabası. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*; 8:132-144.
- Erden, M., ve Akman, Y. (2004). *Gelişim ve öğrenme*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Erdoğan, Ö., ve Uçukoğlu, H. (2011). İlköğretim okulu öğrencilerinin anne-baba tutumu algıları ile atılganlık ve olumsuz değerlendirilmekten korkma düzeyleri arasındaki ilişkiler. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 69-70.
- Erkman, F. (2003). Turkish children's perception of parental warmth, corporal punishment and psychological adjustment [Bildiri]. *SCCR 32nd Annual Meeting*, Charleston South Carolina, USA.
- Erol, A. (2013). Tedaviye dirençli tek uçlu depresyonda ilaç seçimini etkileyen etmenler. *Journal of Mood Disorders*, 3(5), 57-58.
- Ertuğrul, F. (2019). *Ön ergenlik döneminde karşıt olma-karşı gelme bozukluğu ile zorbalık davranışı ve anne baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Eskin, M., Ertekin, K., Harlak, H., ve Dereboy, Ç. (2008). Lise öğrencisi ergenlerde depresyonun yaygınlığı ve ilişkili olduğu etmenler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(4).
- Furlong, M. J. (2004). Bullying and abuse on school campuses. (Ed. Spielberger, C.). *Encyclopedia of Applied Psychology*. Hardbound: Elsevier Inc.
- Gallatin, A. J. (1995). *Ergenliği anlamak*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Gander, M. J., ve Gardiner, H. W. (2001). *Çocuk ve ergen gelişimi*, Bekir Onur (Ed.), Ali Dönmez, Nermin Çelen ve Bekir Onur (çev.), (4. Basım). Ankara: İmge Kitabevi.
- Garrett, D. (1995). Violent behaviors among African-American adolescents. *Adolescence*, 117, 209–215.
- Geçtan, E. (2000). *İş başında duygusal zeka*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Geçtan, E. (2004). *Psikodinamik psikiyatri ve normal dışı davranışlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Griffiths, C. (1997). *What can you do about bullying? A guide for parents*. West Perth, Western Australia: MEERILINGA Young Children's Foundation. West Perth, Western Australia: Meerilinga Young Children's Foundation.

- Gül, S. K., ve Güneş, İ. D. (2009). Ergenlik dönemi sorunları ve şiddet. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 79-101.
- Gündoğan, S. (2023). Ergenlerde Akademik Stresle Uyku Kalitesi Arasındaki İlişki: Okul Tükenmişliğinin ve Depresyonun Aracı Rolü. *Eğitim ve Bilim*, 48(215).
- Güvenir, T. (2005). *Okulda akran istismarı*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Hamarta, S. (2007). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin sosyal problem çözme becerilerinin algılanan anne-baba tutumları açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hamidi, F., Bildik, T., ve Tatar, A. (2013). Ergenlerde depresyon ile ilişkili koruyucu ve risk etkenleri: Karşılaştırmalı bir çalışma. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 14(2), 145-151.
- Harrington, R., ve Vostanis, P. (1995). Longitudinal perspectives and affective disorder in children and adolescents. *The depressed child and adolescent: Developmental and clinical perspectives*, 311-341.
- Harris, S., ve Petrie, G. F. (2003). Bullying at school: An overview. In S. Harris and G. F. Petrie (Eds.) *Bullying: the bullies, the victims, the bystanders*. Oxford: The Scarecrow Press, Inc.
- Haynie, D. L., Nansel, T., Eitel, P., Davis, C., Saylor, K., Yu, K., ve Simmons-Morton, B. (2001). Bullies, victims, and bully/victims: Distinct groups of youth at risk. *Journal of Early Adolescence*, (21), 29-49.
- Hodges, E. V., ve Perry, D. G. (1999). Personal and interpersonal antecedents and consequences of victimization by peers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76, 677-685.
- Hogg, M. A., ve Vaughan, G. M. (2011). *Sosyal psikoloji*. Ankara: Ütopya Yayınevi
- Hommersen, P., Murray, C., Ohan, J. L., & Johnston, C. (2006). Oppositional Defiant Disorder Rating Scale: Preliminary Evidence of Reliability and Validity. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 14(2), 118-125.
- Işık E. (2003). *Depresyonda klinik görünüm: Duygu durumu bozuklukları depresyon ve bipolar bozukluklar*. Ankara: Görsel Sanatlar Matbaacılık.
- İmren, S. G., Arman, A. R., Gümüştas, F., Yulaf, Y., ve Çakıcı, Ö. (2013). Karşıt olma karşıt gelme bozukluğu ve/veya davranım bozukluğu eşhastalanımı olan ve olmayan DEHB tanılı çocuk ve ergenlerde aile işlevselliğinin değerlendirilmesi. *Cukurova Medical Journal*, 38(1), 22-30.
- İnanç Yazgan, B., Bilgin, M., ve Kılıç Atıcı, M. (2007). *Gelişim psikolojisi çocuk ve ergen gelişimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Jolliffe, D., ve Farrington, D. P. (2006). Development and validation of the Basic Empathy Scale. *Journal of Adolescence*, (29), 589-611.

- Kapcı, E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-13.
- Karaca, K. (2019). Ortaokullarda Akran Zorbalığının Yaygınlığının ve Zorba-Mağdurların Depresyon ve Anksiyete Düzeylerinin İncelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, (78), 315-330.
- Kaya, A. (2005). Üniversite Giriş Sınavına hazırlanan öğrencilerin ailelerine yönelik bir grup rehberliği programı. *Psikolojik danışma ve rehberlik programları II*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Kaya, M. (1997). Ailede anne-baba tutumlarının çocuğun kişilik ve benlik gelişimindeki rolü. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(9), 193-204.
- Kekeç, A. N. (2019). *Ergenlik dönemindeki bireylerde saldırganlık davranışları ve algılanan anne baba tutumları*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keskin, E. (2022). Adölesanların fiziksel aktivite yeterliliklerinin depresyon düzeylerine etkisi.
- Kılıç, N. (2009). *İlköğretim 6, 7, 8. sınıf öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanması (Konya ili Cihanbeyli ilçesi ilçe merkez örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Gazi Üniversitesi.
- Koç, M. (2004). Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2004/2), 231-256.
- Köknel, Ö. (1970). *Türk toplumunda bugünün gençliği*. İstanbul: Bozak Matbaası.
- Köknel, Ö. (2001). *Kimliğini arayan gençliğimiz*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kulaksızoğlu, A. (1999). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul. Remzi Kitapevi.
- Kulaksızoğlu, A. (2001). *Ergenlik psikolojisi*, (4. basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kutcher, S., Kusumakar, V., LeBlanc, J., Santor, D., Lagace, D., & Morehouse, R. (2004). The characteristics of asymptomatic female adolescents at high risk for depression: the baseline assessment from a prospective 8-year study. *Journal of affective disorders*, 79(1-3), 177-185.
- Kuzgun, Y. (1972). Kendini Gerçekleştirme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, 10, 174-177.
- Leahy, R. L. (2007). *Bilişsel terapi yöntemleri*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Lila, M., Garcia, F., ve Gracia, F. (2007). Perceived paternal and maternal acceptance and children's outcomes in Colombia. *Social Behavior and Personality*, 35(1), 115- 124.

- Lowenstein, L. F. (1978). Who is bully? *Bulletin of British Psychological Society*, (31), 147-149.
- Nacak, M., Yağmurlu, B., Durgel, E., ve Vijver, Fons van de (2011). Metropol ve anadolu'da ebeveynlik: Biliş ve davranışlarda şehrin ve eğitim düzeyinin rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26(67), 85-100.
- Navaro, L. (2002). *Gerçekten beni duyuyor musun?* (7. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Olweus, D. (1987). Schoolyard bullying-grounds for invention. *School Safety*, (Fall), 4-11.
- O'Moore, M., ve Kirkham, C. (2001). Self-esteem and its relationship to bullying behaviour. *Aggressive Behavior*, (27), 269- 283.
- Onur, B. (1995). *Gelişim psikolojisi*, (3. Basım). Ankara: İmge Kitabevi.
- Ömeroğlu, E., ve Ulutaş, İ. (2007). *Çocuk ve ergen gelişimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Öngel Atar, A., Yalçın, Ö., Uygun, E., Çiftçi Demirci, A., ve Erdoğan, A. (2016). Madde kullanım bozukluğu olan ergenlerde aile işlevlerinin, çift uyumunun ve anne baba tutumunun değerlendirilmesi. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 53(1), 38-44.
- Örsel, S. (2004). Depresyonda tedavi: Genel ilkeler ve kullanılan antidepresan ilaçlar. *Klinik Psikiyatri*, Ek 4, 17-24.
- Özdemir, O., Özdemir, P. G., Kadak, M. T., ve Nasıroğlu, S. (2012). Kişilik gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(4), 566-589.
- Özdemir, Y., ve Çok, F. (2011). Ergenlikte özerklik gelişimi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(36), 153-154.
- Özgüngör, S., ve Acun Kapıkıran, N. (2011). Erikson'un psikososyal gelişim dönemleri ölçeklerinin türk kültürüne uygunluğunun karşılaştırmalı olarak incelenmesi: Ön bulgular. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(36), 114-126.
- Özgüven, E. İ. (2001). *Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: PDREM Yayınları
- Öztemel, K., ve Yüksel, G. (2011). Ergenlerin çalışma anlayışının yordayıcıları. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1) 221-222.
- Özyürek, A., ve Özkan, İ. (2015). Ergenlerin Algıladıkları Anne Baba Tutumları ile Sosyal Beceri Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*.
- Özyürek, A., ve Tezel Şahin, F. (2012). Anne-baba olmak ve anne babaların çocuk yetiştirme tutumları. *Anne baba eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.

- Özyürek, A., ve Tezel Şahin, F. (2005). 5-6 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlerin tutumlarının incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 19-34.
- Paley, B., Conger, R. D., ve Harold, G. T. (2000). Parent's affect adolescent cognitive representations and adolescent social development. *Journal of Marriage and Family*, 62, 761-776.
- Polat, S. (1986). *Ana-Baba Tutumlarının Çocukların Öğrenilmiş Çaresizlik Düzeyine Etkisi*. Yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Razon, N. (2001). Çalışan anne ve çocuğu, *Ana-Baba okulu* içinde (ss. 229-244). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Rigby, K. (2003). *Stop the bullying: A Handbook for Schools*. Australia: ACER Press.
- Rita L. A., Atkinson, R. C., ve Hilgard, E. R. (1995). *Psikolojiye giriş*, Kemal Atakay, Mustafa Atakay ve Aysun Yavuz (çev.). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Rodkin, P., Hodges, E. (2003). Bullies and Victims in the peer Ecology: Four Questions for Psychologists and School Professionals. *School Psychology Review*, (32), 384-400.
- Saczawa, M. E. (2016). The role of pubertal timing and social network characteristics in predicting adjustment in adolescence and early adulthood. (Doktora tezi). Florida Üniversitesi.
- Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K., ve Kaukiainen, A. (1996). Bullying as a group process: Participant roles and their relations to social status within the group. *Aggressive Behaviour*, (38), 305-312.
- Salmivalli, C., ve Peets, K. (2009). Bullies, victims, and bully victim relationships in middle childhood and early adolescence. K. H. Rubin, W. N. Bukowski, & B. Laursan içinde, *Handbook of peer interactions, relationships and groups* (s. 322-340). New York: The Guildford Press.
- Santrock, J. W. (1998). Parenting styles, *Child Development*, Mc Graw Hill Companies Inc.
- Satan, A. (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorba davranış eğilimlerinin okul türü ve bazı sosyo demografik değişkenler ile ilişkisi*. (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Senemoğlu, N. (2002). *Gelişim, öğrenme ve öğretim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sezen, M. F., & Murat, M. (2018). Ergenlerde akran zorbalığı, internet bağımlılığı ve duygusal zekâ düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 9(16), 160-182.
- Sezer, Ö. (2010). Ergenlerin Kendilik Algılarının Anne Baba Tutumları ve Bazı Faktörlerle İlişkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 14-16.

- Sharf, R. S. (2014). *Psikoterapi ve psikolojik danışma kuramları kavramlar ve örnek olaylar*. (çev. N. Voltan Acar). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Sharp, S., ve Smith, P. K. (2003). Understanding bullying. *Tackling bullying in your school a practical handbook for teachers* (pp. 1-5). London: Routledge.
- Shelly, L. (1985). American crime: An international anomaly. *Comparative Social Research*, (8), 81-95.
- Smokowski, P. R., ve Kopasz, K. H. (2005). Bullying in schools: An overview of types, effects, family characteristics, and intervention strategies. *Children and School*, 27(2), 101- 110.
- Sonuvar, B. (1988). *Ağır davranış bozukluğunda ruhsal ve sosyal etkenler*. Ankara Tıp Bülteni.
- Steinberg, L. (2005). *Adolescence*. New York: CcGraw- Hill.
- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik*, (Çev. F. Çok vd.). Ankara: İmge Kitapevi.
- Sümer, N., Gündoğdu Aktürk, E., ve Helvacı, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: türkiye’de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 42-59.
- Şahin, M. (Ed.) (2015). Kring, A. M. Johnson, S. L. Davison, G. Neale, J. *Anormal psikolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Şanlı, D., ve Öztürk, C. (2015). Anne babaların çocuk yetiştirme tutumları ve tutumlar üzerine kültürün etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8(4), 240-246.
- Şen, M. (2011). Türkiye’de ergen profili. *Aile ve Toplum Dergisi*, 7(27), 89-102.
- Şendil, G. (Ed.) (2003). *Çocuk, ergen ve anne-baba*. İstanbul: Psikolojide Bilimsel Araştırma ve Uygulamayı Teşvik Vakfı Yayını.
- Tahiroğlu, Y. A., Bahalı, K., Avcı, A., Seydaoğlu G., ve Uzel M. (2009). Ailedeki disiplin yöntemleri, demografik özellikler ve çocuklardaki davranış sorunları arasındaki ilişki. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 16(2), 67-81.
- Tan, O. (2018). Depresyon vaka örnekleri ve çıkış yolları (Y. Türk, Ed.). Timaş Yayınları.
- Tavşancıl, E. (2002). Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Temel, F. Z., ve Aksoy, A. (2001). *Ergen ve gelişimi (yetişkinliğe ilk adım)*. Ankara: Nobel Yayın.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2023). Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>

- Türkçapar, H. (2009). *Klinik uygulamada bilişsel davranışçı terapi, depresyon*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği
- Ulusoy, D. M., Özcan Demir, N., ve Görgün Baran, A. (2005). Ebeveynin çocuk yetiştirme biçimi ve ergen problemleri: Ankara ili örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(3).
- Ünal, F., Öktem, F., Çetin Çuhadaroğlu, F., Çengel Kültür, S. E., Akdemir, D., Foto Özdemir, D., ve Artık, A. (2019). Okul Çağı Çocukları İçin Duygulanım Bozuklukları ve Şizofreni Görüşme Çizelgesi-Şimdi ve Yaşam Boyu Şekli-Dsm-5 Kasım 2016-Türkçe Uyarlamasının (Çdşg-Şy-Dsm-5-T) Geçerlik ve Güvenirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 30(1).
- Üredi, I., ve Erden, M. (2009). Öz-düzenleme stratejileri ve motivasyonel inançların yordayıcısı olarak algılanan anne baba tutumları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(4), 797.
- World Health Organization, (2015). The European Mental Health Action Plan 2013-2020, <https://www.who.int/publications/i/item/9789241506021>
- Yalom, I. D. (2008). *Ergen terapisi*. İstanbul: Prestij Yayınları.
- Yaman, E., ve Eroğlu, P. (2011). *Okul zorbalığı ve siber zorbalık*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Yavuz R. (1999). *Depresyonun kliniği. Depresyon, somatizasyon ve psikiyatrik aciller*. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, İstanbul.
- Yavuzer, H. (1986). *Ergenlik çağında gelişmeyi etkileyen güçler*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Yavuzer, H. (1989). *Ana-baba ve çocuk*, (3. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2005). *Çocuk psikolojisi*. (27. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2007). *Çocuk psikolojisi*, (30. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2010). *Ana-baba ve çocuk* (21. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yazgan İnanç, B., Bilgin, M., ve Kılıç Atıcı, M. (2007). *Gelişim psikolojisi çocuk ve ergen gelişimi*, (2. Basım). Ankara: Pegem A. Yayıncılık.
- Yelboğa, N., ve Koçak, O. (2019). Ergenlerde akran zorbalığını yordayan bazı faktörlerin zorba ve mağdur bireyler açısından değerlendirilmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 13(19), 2286-2320.
- Yıldırım, S. (2012). Hemşirelik hizmetlerinde nedensel yükleme teorisi: Bir alan araştırması. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 15(2), 27-36
- Yıldız, A. S. (2004). Ebeveyn Tutumları ve Saldırganlık. *Polis Bilimleri Dergisi*, 6(3-4), 131-150.

- Yılmaz, A. (2000). *Eşler arasındaki uyum ve çocuğun algıladığı anne- baba tutumu ile çocukların, ergenlerin ve gençlerin akademik başarıları ve benlik algıları arasındaki ilişkiler*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yöndem, Z. D., ve Totan, T. (2007). Ergenlerde zorbalığın anne baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 8(2), 53-68.
- Yörükoğlu, A. (1998). *Çocuk ruh sağlığı*, (23. Basım). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yörükoğlu, A. (2000). *Çocuk ruh sağlığı*, (19. Basım). İstanbul: Özgür Yayıncılık.
- Yörükoğlu, A. (2014). *Çocuk ruh sağlığı* (34. Basım). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yurtal, F., ve Cenkseven, F. (2005). *İlköğretim okullarında zorbalığın incelenmesi*. 1. Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Uluslararası Katılımlı Sempozyumu, İstanbul.
- Yüksel Erdoğan, M. (2005). Suça Yönlendirilen ve Yönlendirilmeyen Çocukların Aile İlişkileri ile Saldırganlık Davranışlarının Karşılaştırılması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12(3), 112.
- Zunich, M. (1996). Child behavior and parental attitudes. *Journal of Psychology*, 62(1), s.41.